

პოლიტიკურ სისტემათა ტიპები

პოლიტიკურ სისტემათა ტიპოლოგიზაციის პრობლემა რთული და მრავალი ასპექტის შემცველია. იმის მიხედვით, თუ რას ავიღებთ კლასიფიკაციის საფუძვლად, ტიპოლოგიაც განსხვავებული იქნება. პოლიტიკური სისტემა შეიძლება განისაზღვროს საზოგადოების სოციალური წყობით, მმართველობის ფორმით (საპარლამენტო, საპრეზიდენტო), სახელმწიფოს ტიპით (მონარქია, რესპუბლიკა), პოლიტიკური რეჟიმის ხასიათით (დემოკრატიული, ტოტალიტარული, ავტორიტარული), სოციალურ-პოლიტიკური ვითარებით (სტაბილური და არასტაბილური, ზომიერი ან კონფლიქტური), გარემოსთან ურთიერთობის ხასიათით (ღია, დახურული) პოლიტიკური კულტურისა და ტრადიციების მიხედვით და სხვა.

პოლიტიკურ წყობათა კლასიფიკაციის საინტერესო ვარიანტს გვთავაზობს ჟ. ბეშლერი. მისი აზრით, ძალაუფლება თავისთავად როგორც ასეთი არ არსებობს, იგი მუდამ გვევლინება როგორც ერთ-ერთი მისი მოდალობის – ძალის, ავტორიტეტისა და ხელმძღვანელობის ან მათი შერეული ფორმის სახით. ნებისმიერი მოდალობა შეიძლება აღემატებოდეს დანარჩენ ორს, მაგრამ ძალიან იშვიათად გვხვდება რომელიმე მათგანი განკერძოებულად. თვით ყველაზე სამართლიან და დემოკრატიულ საზოგადოებაში კი სამივე ელემენტი აუცილებელია, რათა:

1. მოვიღწიოთ ადამიანთა კომპეტენტური ხელმძღვანელობის გზით სამართლიანობასა და მშვიდობას.
2. ძალის გამოყენებით ადამიანებმა შევძლოთ გარეშე მტრებისაგან და შინაური „უპატიოსნო მოთამაშეებისაგან“ თავის დაცვა, სამოქალაქო ომების თავიდან ასაცილებლად და სამართალდარღვევების აღსაკვეთად.
3. ავტორიტეტის მობილიზების გზით, უზრუნველვყოთ მოქმედი პირების მიერ თამაშის წესების, ჩვეულებებისა და კანონების დაცვა, რადგან მათგან დამოკიდებული პოლიტიკური გაერთიანების წარმატება. ამგვარად, პოლიტიკური წყობა „ესაა პოლიტიკის ჩარჩოებში განხორცილებული ძალაუფლების მოდალობათა სპეციფიკური შეერთება“ (30, გვ. 55). იმის შესაბამისად, თუ რომელი მოდალობაა წინა პლანზე წამოწეული და მადომინირებული, შეიძლება განვასხვავოთ სამი ტიპის პოლიტიკური წყობა:

1. ავტოკრატია, რომლისთვისაც მადომინირებულია ძალის მეუფება;
2. იეროკრატია, რომელიც ემყარება ავტორიტეტის ძალაუფლებას;
3. დემოკრატია, რომლის საფუძველია მოქალაქეთა ხელმძღვანელობის პრინციპი. ყოველი დემოკრატიული წყობის მთავარ პრინციპს – ხელმძღვანელობას ფესვები გადგმული აქვს მართულ უმრავლესობაში ანუ მორჩილებაში. ისინი მორჩილებენ იმიტომ, რომ მათი გაგებითა და გაანგარიშებით კომპეტენტური პირების ხელმძღვანელობით მიაღწევენ დასახულ მიზნებს. ამა თუ იმ ადამიანის კომპეტენტურობაზე უფლობემასილია განაცხდოს ხოლოდ თავად დაინტერესებულმა პირმა. მაშასადამე, დემოკრატიის უმთავრესი პრინციპი არის ის, რომ „მართულნი თვითონ ირჩევენ იმათ, ვის მორჩილებაზეც თანახმა არიან“ (30, გვ. 56). იმის მიხედვით, თუ „ვინ ირჩევს“ უზენაეს ხელისუფლებას, შეიძლება ისტორიულად შემდეგი ტიპები გამოვყოთ:

არისტოკრატია – როდესაც უზენაეს ხელისუფალთ ირჩევს მაღალი წარმოშობის ადამიანები, ე.ი. ზოგიერთი გვარის წარმომადგენელი (სხვათა შორის, მუდამ მამაკაცები), რომლებიც საზოგადოებაში განთქმულნი არიან სიმდიდრით, პრესტიჟით, ძლიერებითა და ძველი წარმოშობით.

ოლიგარქია (პლუტოკრატია) – როდესაც უზენაეს ხელისუფალთ ირჩევენ მდიდრები, ე.ი. ვინც ფლობს კაპიტალს ან აქვს განსაზღვრული რეგულარული შემოსავალი. აღსანიშნავია, რომ არისტოკრატული და ოლიგარქული წყობა იმით კი არ განსაზღვრება, რომ არისტოკრატები ან მდიდრები „არიან ხელისუფლებაში“, არამედ იმით, რომ ისინი ამ ძალაუფლებით აღჭურვავენ გარკვეულ პირებს. ისე რომ ეს პირები მათივე წრიდან არიან გამოსული, თითქმის გარდუვალია, მაგრამ მეორე ხარისხოვანი.

საკუთრივ დემოკრატია როდესაც პოლიტიკური გაერთიანების ყველა წევრს უფლება აქვს აირჩიოს, აქ მნიშვნელობა არა აქვს არც წარმოშობას, არც სიმდიდრეს. თუმცა, პრობლემები აღმოცენდება სქესთან, ასაკთან, ეთნიკურ წარმომავლობასა და ნასამართლობასთან დაკავშირებით.

იეროკრატული წყობა, რომლის თვისებურებას, ავტორიტეტის ბუნების თანახმად, განაპირობებს სამი მთავარი მოქმედი პირი: ტრანსცენდენტური საწყისი – ზევსა ჩინეთში, ღმერთი – ინდოეთში, ალაჰი – მაჰმადიანურ ქვეყნებში, ღმერთი – ქრისტიანულ ევროპაში, – რომელიც ძალაუფლების ნამდვილი სათავსია და ყოველგვარ უფლებამოსილებათა წყარო, სწორედ ეს ტრანსცენდენტური ბუნება უშლის მას ხელს უშუალოდ განახორციელოს ძალაუფლება. ამიტომ იგი მას გადასცემს თავის მიწიერ ნაცვალს, რომელიც ხშირად ხდება არა ცალკეული ადამიანი, არამედ გვარი ან დინასტია. ამ ნაცვალს ემორჩილებიან ქვეშევრდომნი, რომლებიც აღიარებენ როგორც ტრანსცენდენტურ საწყისს, ისე ნაცვლის სტატუსსაც. აქ ორ ხელშეკრულებას აქვს ადგილი: პირველი განსაზღვრავს დამოკიდებულებას ტრანსცენდენტურ საწყისსა და მის ნაცვალს შორის: პირველი ანდობს მეორეს პოლიტიკური გაერთიანების მართვას, რათა მან უზრუნველყოს სამართლიანობა და მშვიდობა; მეორე ხელშეკრულება უკვე აწესრიგებს ურთიერთობას ნაცვალსა და მის ქვეშევრდომებს შორის, რომლებიც მას ემორჩილებიან იმ პირობით, რომ მათ ნამდვილად უზრუნველყოფილი ექნებათ: მშვიდობა, სამართლიანობა სტაბილურობა და სხვა კეთილდღეობანი. განასხვავებენ ზომიერ და აბსოლუტურ იეროკრატიებს.

ავტოკრატულია წყობა, რომლის დროსაც ძალაუფლება მის მატარებლებს არც მაღლიდან აქვს ბოძებული და არც დაბლიდან. უფრო კონკრეტულად თუ ვიტყვით ესაა წყობა, რომლის დროსაც ძალაუფლების მატარებელმა ან მატარებლებმა იგი ხელში ჩაიგდეს ძალითა და ეშმაკობით, წამოაყენეს საკუთარი თავი და ხელისუფლებას ახორციელებენ იმავე მეთოდებით, ხალხს კი შიშში ამყოფებენ. კრძალავენ ყოველგვარ თავისუფალ გაერთიანებებს, რათა ხალხი დათითოვაცდეს – დანანევრდეს. საზოგადოების დაცალკევების ჩვეულებრივი ტაქტიკაა დაბეზლების წახალისება მასებში. როდესაც დაბეზლებისა და ჩაშვების აზრი ის კი არაა, რომ მთავრობა გაატრთხილოს მოსალოდნელი საშიშროების შესახებ, არამედ – შთანერგოს დაჩაგრულთა ფენაში ისეთი ურთიერთუნდობლობა, ეჭვი და გაუტანლობა, რომ არავის არ შეეძლოს არავისზე დაყრდნობა, რომ ყველანი ერთმანეთს ანეიტრალებდნენ. ასეთივე შედეგების მომტანია ყველაზე აუცილებელ საქონელთა მუდმივი დეფიციტი. ეს ხალხში იწვევს მომეტებულ გაღიზიანებადობას, ხოლო რამდენადაც ისინი, ვინც პასუხისმგებელნი არიან საქმის ასეთ ვითარებაზე, მასებისათვის მიუწვდომელია, ამდენად, ეს გაღიზიანება მიიმართება ირგვლივ მყოფ ადამიანებზე რაც, თავის მხრივ, აძლიერებს თითოეულ ადამიანის შინაგან იზოლაციას.

ავტოკრატის მეორე სტრატეგიული მეთოდია – აპარატის კონტროლი. აპარატი მისთვის აუცილებელია, სხვაგვარად იგი ვერ შეძლებს ხალხის დაცალკევებას, გარეშე მტრებისგან ვერ უზრუნველყოფს ძირითად

დანესებულებათა მუშაობას. ამიტომ იგი იძულებულია უფლება-მოვალეობები გადასცეს თავისივე მიერ წამოყენებულ პირებს. ისინი კი შეიძლება მისი პოლიტიკური მონინააღმდეგენი გახდნენ, განსაკუთრებით მაღალი თანამდებობის პირები. მისთვის აპარატის კონტროლი აუცილებელია, რათა ყველა დანარჩენის გაკონტროლება შეძლოს. ერთადერთი გამოსავალია – სამსახურების გამრავლება, რომელზეც ერთმანეთს მეტოქეობენ, და ამავე დროს, აბეზღებენ ავტოკრატთან ერთმანეთს – ხშირი, ინტენსიური და თვითნებური წმენდის ჩატარება, რათა თავიდან აიცილოს აპარატის შიგნით იმ პირთა მომხრეების გაჩენა, რომლებიც საშიშია ავტოკრატისათვის.

ავტოკრატული წყობის ქვესახეებია:

1. დესპოტური წყობა, რომელიც დღეს ძალზე იშვიათია და შეიძლება ისტორიულ კუროზად ჩაითვალოს. დესპოტი მთელ პოლიტიკურ გაერთიანებას თავის საკუთრებად თვლის და მართავს მას, როგორც პირად საკუთრებას, არაა გამორიცხული, რომ იგი ამას საკმაოდ კარგად აკეთებდეს. მართვას მისთვის შემოსავლები მოაქვს, რასაც იგი საკუთარი შეხედულებისამებრ განკარგავს, ხანდახან იჩენს სულგრძელობას, მაგრამ უფრო ხშირად ეგოიზმს.
2. ტირანული წყობა, იგი უფრო მეტადაა გავრცელებული. იგი დემოკრატისა და იეროკრატის დამახინჯების შედეგია. ძალაუფლებას იგი იყენებს საკუთარი ინსტიქტებისა და ვნებების, ძალაუფლების ჟინის, სიძუნწის, ავხორცობის, პატივმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლად.
3. ავტორიტარული წყობისას – ძალაუფლების მფლობელი არ ცდილობს ამ მონოპოლიის გავრცელებას საზოგადოებრივი საქმიანობის ყველა სახეზე, აძლევს რა მათ სტიქიური ავტონომიური განვითარების შესაძლებლობას. მაგალითად, ეკონომიკა შეიძლება კარგ პირობებში აღმოჩნდეს და სავსებით ეფექტურადაც განვითარდეს.
4. იდეოკრატული ან ტოტალიტარული წყობისას, თვითმარქვია უმცირესობა ხელთ იგდებს ძალაუფლებისას იმისათვის, რათა საზოგადოებას თავს მოახვიოს რომელიმე იდეოლოგია ან უტოპია. ყველა იდეოკრატია ერთმანეთის მსგავსია, მაგრამ განსხვავდებიან იდეოლოგიით. მაგალითად, ფაშიზმისა და რელიგიური ფუნდამენტალიზმის მოდიფიკაციები, კომუნისტური და სოციალისტური რეჟიმები.
5. მათეოზური წყობა, რომელზეც ხშირად დაიყვანება ავტორიტარული და გარდუვალად აღმოჩნდება იდეოკრატული რეჟიმი. ასეთ წყობისათვის დამახასიათებელია სახელმწიფოებრივ პოსტებზე „თავისი ადამიანების“ ქსელის შექმნა, რომელთაც აკონტროლებს `ნათლიამამები` და რომლებიც დაჟინებით მოითხოვენ გავლენის სფეროების სწორ გადანაწილებას. ხელს ითბობენ ხალხის ექსპლოატაციის ნაყოფით.

ტოტალიტარიზმი

იმის მიხედვით მოიცავს მონოკრატული მმართველობა მხოლოდ სახელმწიფოს თუ მთელ საზოგადოებას, იზღუდება იგი სისტემიდან გამავალი ფუნქციებით თუ ვრცელდება შემავალ ფუნქციებზეც, გვექნება ან ავტორიტარიზმი ან ტოტალიტარიზმი. ეს უკანასკნელი საკუთარ მოქალაქეებზე პასუხისმგებლობას თავის თავზე იღებს. იზღუება ყოველგვარი საზღვრები პოლიტიკასა და სოციუმს

შორის. ავტორიტარი ბატონობს სახელმწიფოზე. ტოტალიტარი კი მთელ საზოგადოებაზე. კ. ფრიდრიჰი და ზ. ბუჟენსკი გამოყოფენ ტოტალიტარიზმის განმსაზღვრელ ექვს კრიტერიუმს:

1. დანესებული მონოპოლიური იდეოლოგია;
2. ერთადერთი პარტია;
3. ტერორი საიდუმლო პოლიციის დახმარებით;
4. კომუნიკაციის საშუალებების მონოპოლიური ფლობა;
5. შეიარაღების მონოპოლიური უფლება;
6. ეკონომიკის ცენტრალიზაცია.

ტერმინი „ტოტალიტარიზმი“ პირველად იტალიელმა ფილოსოფოსმა ჯოვანი ჯენტილემ შემოიტანა, რომლის იდეებმა დიდი როლი შეასრულა იტალიური ფაშიზმის ჩამოყალიბებაში. ადრე მას დადებითი მნიშვნელობით იყენებდნენ, მოგვიანებით კი დამამცირებელი ელფერი შეიძინა. როგორც ე. გიდენსი აღნიშნავს, მას დღეს იყენებენ არა მხოლოდ კომუნისტური რეჟიმების, არამედ ტრადიციული სახელმწიფოებისა და პლატონის მიერ გამოგონილი საზოგადოების დასახასიათებლადაც კი.

ე. გიდენსიც ტოტალიტარიზმის ანალიზისას კარლ ფრიდრიჰის ცნობილი დახასიათებას ეყრდნობა, მაგრამ 6 ნიშანი 4-ზე დაჰყავს;

1. ტოტალიტარული იდეოლოგია – ყოვლისმომცველ პოლიტიკურ დოქტრინათა ნაკრები, რომელსაც უნდა მისდიოს საზოგადოების თითოეულმა წევრმა (მაგალითად, „მამულის“ წინაშე ვალდებულებები, რომელსაც მუდამ ხაზს უსვამდნენ ნაცისტები).
2. ერთადერთი პარტია, რომელიც ქადაგებს მოცემულ იდეოლოგიას და იმართება ერთი პირის ანუ დიქტატორის მიერ.
3. საიდუმლო პოლიცია, რომელიც არსებობს იმისათვის, რათა მოიძიოს და დასაჯოს რეჟიმის მტრები.
4. მონოპოლიური კონტროლი ეკონომიკაზე, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებსა და შეიარაღებულ ძალებზე.

ესადაგება თუ არა ტოტალიტარიზმის აღნიშნული განსაზღვრება ყოფილ საბჭოთა კავშირს ან სხვა კომუნისტურ რეჟიმს, მაგალითად, ჩინეთს? დღეს უკვე ამის თქმა დარწმუნებით არ შეიძლება, როგორც ე. გიდენსი აღნიშნავს, საბჭოთა კავშირი და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები უფრო მრავალსახოვანი იყო და მათი მთავრობებიც გარკვეულად, დობით, მაგრამ მაინც სარგებლობდნენ ხალხის მხარდაჭერით. თანაც ისინი იმართებოდნენ არა დიქტატორების მიერ, არამედ პარტიული ბიუროკრატიის მიერ.

ტოტალიტარიზმი უფრო უნდა განვიხილოთ, როგორც გარდამავალი პერიოდის პოლიტიკური რეჟიმის ფორმა, როდესაც დიქტატორი იღებს ძალაუფლებას და მასობრივი ტერორის დახმარებით ნერგავს

ტოტალურ იდეებს. სტალინის მმართველობის პერიოდი საბჭოთა კავშირში, ჰიტლერისა გერმანიაში ან პოლ პოტისა კამპუჩიაში შეიძლება განვიხილოთ როგორც ტოტალიტარული მმართველობის მაგალითები.”(53,გვ.321) ყველა ეს რეჟიმი პასუხობს კ. ფრიდრიხის მიერ ფორმულირებულ ტოტალიტარიზმის ოთხ კრიტერიუმს. ზემოთ ჩამოთვლილი დიქტატორებიდან თითოეულმა კონცენტრირება გაუკეთა~ უზარმაზარ ძალაუფლებას, რომელსაც მხარს უჭერდა ერთიანი იდეოლოგია გამონაკლისების გარეშე. გარდა ამისა, ყველა ასეთი რეჟიმისათვის დამახასიათებელია მეტისმეტი სიმკაცრე და ხელისუფალთა მიერ პროვოცირებული მკვლელობები~ (53, გვ. 322).

ამგვარად, ტოტალიტარიზმი უფრო ახასიათებს არა პოლიტიკური სისტემის ტიპს, არამედ სიტუაციას, რომლის დროსაც დიქტატორი აერთიანებს და მობილიზებას უკეთებს კრიზისში ჩავარდნილ საზოგადოებას, რომელიც მას დაღუპვით ემუქრება თუ არ გატარდა განსაკუთრებული ზომები. საბოლოოდ მას ცვლის საქმიანი რუტინა და რიტუალები.

ტოტალიტარიზმის მსგავს დახასიათებას გვაძლევს რ. არონი, რომელიც ხუთ ნიშანს გამოყოფს:

1. ტოტალიტარიზმი დამახასიათებელია რეჟიმისათვის, რომელიც მხოლოდ რომელიმე ერთ პარტიას აძლევს მონოპოლიურ უფლებას პოლიტიკურ საქმიანობაზე.
2. ეს პარტია აღჭურვილია იდეოლოგიით, რომელსაც იგი ანიჭებს ერთადერთი ავტორიტეტის, ხოლო შემდგომში კი ოფიციალური სახელმწიფოებრივი ჭეშმარიტების სტატუსს.
3. ოფიციალური ჭეშმარიტების გასავრცელებლად სახელმწიფო სარგებლობს განსაკუთრებული უფლებით როგორც ძალადობრივ ზემოქმედებაზე, ისე დარწმუნების საშუალებებზეც. სახელმწიფო და მისი მმართველები აკონტროლებენ მასობრივი ინფორმაციის ყველა საშუალებას – რადიოს, ტელევიზიას, პრესას.
4. ეკონომიკური და პროფესიული საქმიანობის სახეთა უმრავლესობა ექვემდებარება სახელმწიფოს და მისი ნაწილი ხდება. რამდენადაც სახელმწიფო თავისი იდეოლოგიისაგან განუყოფელია, ამდენად, საქმიანობის თითქმის ყველა სახე იდეოლოგიზებულია.
5. იმის გამო, რომ ნებისმიერი საქმიანობა სახელმწიფოებრივ იდეოლოგიას დაექვემდებარება, ამდენად ყოველი გადაცდომა სამეურნეო ან პროფესიონალურ სფეროში იდეოლოგიურ ცოდვად მიიჩნევა. საბოლოო რეზულტატი კი არის ცალკეული ადამიანის ყველა შესაძლებელ გადაცდომათა პოლიტიზირება, იდეოლოგიზირება და როგორც დასკვნითი აკორდი, მას მოჰყვება ერთდროულად პოლიტიკური და იდეოლოგიურ ტერორიც.

„ტოტალიტარიზმის განსაზღვრებისას – წერს რ. არონი, – შეიძლება, რასაკვირველია, მთავარ მომენტად ჩავთვალოთ პოლიტიკის განსაკუთრებული მდგომარეობა, ან სამეურნეო საქმიანობის გასახელმწიფოებრიობა, ან იდეოლოგიური ტერორი, მაგრამ თავად მოვლენა დასრულებულ სახეს იღებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ყველა ეს ნიშანი გაერთიანებული და მთლიანად გამოთქმულია“ (24, გვ. 231).

ავტორიტარიზმი

ავტორიტარიზმში, როგორც პოლიტიკური რეჟიმი, ყველაზე გავრცელებული ტიპია კაცობრიობის ისტორიაში. თავისი ბუნებით მას შუალედური პოზიცია უჭირავს დემოკრატიასა და ტოტალიტარიზმს შორის, ავტოკრატიულობით იგი ტოტალიტარიზმს ენათესავება, ხოლო ავტონომიური, სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებელი სფეროების, განსაკუთრებით კი ეკონომიკისა და კერძო ცხოვრების არსებობით, სამოქალაქო საზოგადოების ელემენტების შენარჩუნებით იგი დემოკრატის მსგავსია.

ავტორიტარიზმის დასახასიათებლად გამოყოფენ შემდეგ ნიშნებს:

1. ავტოკრატიულობას, ანუ ძალაუფლების მატარებელთა მცირე რაოდენობას. ძალაუფლების მატარებელი შეიძლება იყოს ერთი ადამიანი, მონარქი ან ტირანი, ან პირთა ჯგუფი: სამხედრო ხუნტა, ოლიგარქული ჯგუფი და სხვ.
2. ძალაუფლების შეუზღუდველობა, როდესაც მოქალაქეებს მისი კონტროლის არავითარი საშუალებები არ გააჩნიათ. ამავე დროს, ხელისუფლებას შეუძლია მართოს საზოგადოება კანონთა დახმარებით, მაგრამ მათ თავისებურ განმარტებას აძლევს.
3. რეალურ თუ პოტენციურ ძალაზე დაყრდნობა. ავტორიტარულ რეჟიმს შეუძლია არ მიმართოს მასობრივ რეპრესიებს და ისარგებლოს მოსახლეობის ფართო ფენებში პოპულარობით, მაგრამ იგი ფლობს საკმაო ძალას, რათა აუცილებლობის შემთხვევაში საკუთარი შეხედულებებისამებრ გამოიყენოს ძალა და აიძულოს მოქალაქეებს მორჩილება.
4. ძალაუფლების და პოლიტიკის მონოპოლიზაცია, რეალური პოლიტიკური ოპოზიციისა და კონკურენციის არარსებობა. რაც შეიძლება სრულებითაც არ იყოს საკანონმდებლო აკრძალვებისა და ხელისუფალთა წინააღმდეგობის შედეგი. ეს უფრო საზოგადოების მოუმზადებლობით ახსნება. მას ჯერ კიდევ არ ძალუძს და არც აქვს პოლიტიკურ ორგანიზაციათა შექმნის მოთხოვნილება. ავტორიტარული რეჟიმის დროს შესაძლებელია პარტიების, პროფკავშირებისა და სხვა ორგანიზაციების შეზღუდული რაოდენობის არსებობა, მაგრამ ხელისუფლების კონტროლის ქვეშ.
5. იგი უარს ამბობს საზოგადოების ტოტალურ კონტროლზე, არ ერევა ან თუ ერევა, მაშინ შეზღუდული ფორმით ეკონომიკასა და სხვა არაპოლიტიკურ სფეროებში. ხელისუფლების მიზნებია: საკუთერი უშიშროების, საზოგადოებრივი წესრიგის, ქვეყნის თავდაცვის უზრუნველყოფა. ატარებს საკმაოდ აქტიურ სოციალურ პოლიტიკას ისე, რომ ამავე დროს არ არღვევს საბაზრო თვითრეგულირების მექანიზმებს.
6. პოლიტიკური ელიტის რეკრუტირება(განწვევა) ხდება არა კონკურენციულ ელექტორალური ბრძოლის არამედ კოოპტაციის, ზემოდან დანიშვნის გზით.

ავტორიტარიზმის ამ ნიშნების გათვალისწინებით შეიძლება იგი განისაზღვროს, როგორც "ერთი პირის ან პირთა ჯგუფის ძალაუფლება, რომელიც არ უშვებს პოლიტიკური ოპოზიციის არსებობას, მაგრამ ინარჩუნებს პიროვნებისა და საზოგადოების ავტონომიას არაპოლიტიკურ სფეროებში" (128, გვ. 197). ავტორიტარიზმის დროს იკრძალება საქმიანობის მხოლოდ განსაზღვრული, ძირითადად, პოლიტიკური ფორმები, დანარჩენ სფეროებში მოქალაქეები თავისუფალნი არიან. ადამიანის უფლებები პოლიტიკურის გარდა პატივისცემით სარგებლობს და დაცულია, თუმცა ავტორიტარიზმის პირობებში მოქალაქეებს უსაფრთხოებისა და თავისუფლების არავითარი ისეთი ინსტიტუციონალური გარანტიები არა აქვს, როგორცაა: დამოუკიდებელი სასამართლო, ოპოზიციური პარტიები და სხვ.

ავტორიტარული რეჟიმები მთლიანად შეთავსებადია ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ, რელიგიურ და ზოგჯერ იდეოლოგიურ პლურალიზმთანაც კი. მას აქვს, როგორც სუსტი ისე ძლიერი მხარეები.

სუსტი მხარეებია: ა) პოლიტიკის სრული დამოკიდებულება სახელმწიფოს მეთაურის ან უმაღლეს ხელისუფალთა ჯგუფის პოზიციაზე; ბ) პოლიტიკური ავანტიურისა და თვითნებობის შეუზღუდაობა; გ) საზოგადოებრივი ინტერესების არტიკულაციის (გამოთქმის) ინსტიტუტთა შეზღუდულობა და სხვ.

ძლიერე მხარეებია: ა) პოლიტიკური სტაბილურობისა და საზოგადოებრივი წესრიგის უზრუნველყოფის; ბ) გარკვეული ამოცანების გადასაწყვეტათ საზოგადოებრივი რესურსების მობილიზების; გ) პოლიტიკურ მონინალმდეგეთა წინააღმდეგობის გადალახვის უნარი, ამიტომ იგი მკვლევართა აზრით საკმაოდ ეფექტური საშუალებაა რადიკალური საზოგადოებრივი რეფორმების გასატარებლად.

ავტორიტარულ ხელისუფლებას ქვეყანა შეუძლია მიიყვანოს, როგორც პირადი ძალაუფლების დიქტატურასთან ისე დემოკრატიასთან. ავტორიტარული რეჟიმის დიქტატურად ქცევას ხელს უწყობს მრავალი ფაქტორი, რომელსაც ფესვები საზოგადოების სოციალურ სტრუქტურასა და ხალხის მენტალიტეტში აქვს გადგმული. იმისათვის, რომ არ დავეშვათ ავტორიტარული რეჟიმის დიქტატურად ქცევა, უნდა ვაცნობიერებდეთ იმ მიზეზებს, რომლებიც დიქტატურის დამკვიდრებას უწყობს ხელს:

1. უწინარეს ყოვლისა ეს არის ხალხის ჩვეულება, პატივი სცეს მთავრობას, როგორც არ უნდა იყოს იგი.
2. ერთგული ქვეშევრდომობა ხელისუფლებისადმი, ვის მიერაც არ უნდა ხორციელდებოდეს იგი, ბრმა თაყვანისცემისა და მონონების განწყობა-მზაობა;
3. თვით მაშინაც კი, როდესაც ხელისუფლებაში მყოფი ძალები ერთმანეთის მიმართ პირად მტრობას ამჟღავნებენ, ხლართავენ ინტირგებს, მსხვერპლად სწირავენ სახელმწიფო ინტერესებს, ხალხის დიდ ნაწილი მათ მაინც პატივს სცემს;
4. ავტორიტარული არადემოკრატიული ცნობიერების ნიშანია პრეზიდენტისა და მინისტრების შეურაცხოვისა და ბრალდებებისაკენ განსაკუთრებული იურიდიული დაცვის მოთხოვნა, ასეთი რამ დიქტატურისაკენ გადადგმული ნაბიჯია. კ.ისპერსის მართებული აზრით, მოღვაწეებს, რომლებიც სახელმწიფოს საჭესთან დგანან შარავანდელი არ უნდა მოსავდეთ. პირიქით, სასურველია, რომ ისინი ძლიერი კრიტიკის ქარცეცხლში ხვდებოდნენ;
5. იმ ადამიანთა მნიშვნელოვანი სიმცირე ან სრული არარსებობა, რომლებიც მზად არიან პოლიტიკური საქმიანობის სფეროში დიდი მასშტაბებით აიღონ თავის თავზე პირადი პასუხისმგებლობა. რის გამოც, არენაზე გამოდიან ადამიანები, რომლებიც ყველას მაგიერ იღებენ გადაწყვეტილებებს და ამავე დროს, აბსოლუტურად დარწმუნებულნი არიან, რომ მხოლოდ მათ შეუძლიათ გაუმკლავდნენ სახელმწიფოებრივ ამოცანებს;
6. საკანონმდებლო ხელისუფლების უსუსურობა, რომელიც რეალური პოლიტიკური საქმიანობის ნაცვლად ლაყბობით იქცევის თავს და რაღაც მოჩვენებითი დიადი მიზნების საბაბით არასასურველი პირების ანგარიშწორებას ეწევა;
7. მთავრობის ბიუროკრატიულ ადმინისტრაციად ქცევა;

8. სახელმწიფოსადმი მტრული პარტიების აკრძალვით თავის დაზღვევის ლაჩრული სურვილი;
9. ოპოზიციური პარტიების მისწრაფება დაიკავონ არა ისეთი პოზიცია, რომლიდანაც უკეთ გააკონტროლებენ მთავრობის საქმიანობას, არამედ ისეთი, რომელიც საშუალებას მისცემთ გაიყონ ხელისუფლებასთან ძალაუფლება;
10. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებზე ცენზურისა და სამთავრობო კონტროლის გაძლიერება;
11. თავისუფალი გონის დისკრედიტაცია, აღზრდის, განათლების, მეცნიერულ-კვლევითი საქმიანობის, სულიერი ცხოვრების მოთხოვნილებათა იგნორირება.

ამგვარად, ზღვარი, რომელიც დიქტატურისაგან გამოყოფს მმართველობის ავტორიტარულ სისტემას, განისაზღვრება პოლიტიკური იპოზიციის აუცილებლობის აღიარებითა და არსებობით, არა იმ ოპოზიციის, რომელიც თანამშრომლობს ხელისუფლებასთან, არამედ მის მიმართ განწყობილია კრიტიკულად და ზოგჯერ მტრულადაც კი. თუ ეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილურობის პირობებშიც კი არ მისცემს გასაქანს ოპოზიციურ ძალებს, მაშინ ავტორიტარიზმი დიქტატურისაკენ იხრება და დემოკრატიამაც გადასვლა ფუჭი ოცნებაა.

დემოკრატია

დემოკრატიის პრობლემა დღეს ისეთი სიმწვავეთ დგას, როგორც არასდროს. განვითარებულ დემოკრატიულ ქვეყნებში (ევროპა, აშშ) ერთნი კიდევ უფრო მეტ დემოკრატიას ითხოვენ, მეორენი კი დემოკრატიის დეფიციტის შესავსებად ძალისხმევას არ იზურებენ. პოსტოტალიტარულ ქვეყნებში, რომლებიც დემოკრატიას ესწრაფვიან, კამათია იმის თაობაზე არსებული ინსტიტუტებიდან რომელი უნდა გამოვიყენოთ, რათა დავამყაროთ "ჭეშმარიტი" დემოკრატია, რომელიც სტაბილური, მყარი და ეფექტური იქნება. ბენჯამინ ფრანკლინის მიერ ორასი წლის წინ დემოკრატიის, როგორც "ამომავალი მზის" დახასიათება დღესაც ისევე აქტუალურია. ფედერიკო მაიორის სიტყვებით, რომ ვთქვათ "სულ უფრო და უფრო მეტი ადამიანი მიაპყრობს თავის მზერას და იმედით შეჰყურებს დემოკრატიას, რამეთუ მას უკავშირებს იმედებს უკეთეს მომავალზე, თავისუფალ და ღირსეულ ცხოვრებაზე. დემოკრატიული იდეების გავლენა განსაკუთრებით შეიმჩნევა იმ ერებსა და ხალხებში, ვინც სწავლობს თავისუფლების პირობებში ცხოვრებას (39, გვ. 5-6).

დემოკრატიული იდეებით გატაცება სრულებითაც არ ნიშნავს უარი ვთქვათ მრავალ, ჯერ კიდევ გადაუჭრელ საკითხზე. უნინარეს ყოვლისა, გასარკვევია თუ რა უნდა გვესმოდეს ტერმინ "დემოკრატიის" ქვეშ:

- წყობა, რომელიც უზრუნველყოფს თავისუფლებას;
- წყობა, რომელიც დაფუძნებულია თანასწორობაზე;
- წყობა, რომლის დროსაც გადაწყვეტილებებს ღებულობს უმრავლესობა;
- დემოკრატია პოლიტიკური წყობაა თუ საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ფორმა?

- ქვეყნის მოდელთა და შეხედულებათა ერთობლიობაა თუ ყველა ეს ერთად და რაღაცა მეტიც?

ერთი შეხედვით ტერმინი “დემოკრატია” იოლი გასაგებია, სიტყვა-სიტყვით იგი ხომ “ხალხის მმართველობას”, ძალაუფლებას ნიშნავს. მაშასადამე, დემოკრატია ესაა პოლიტიკური სისტემა, რომლის დროსაც მართავს ხალხი და არა მეფე და არისტოკრატები. ეს ერთი შეხედვით, მაგრამ ფაქტობრივად საქმე გაცილებით რთულია. ყოველი სიტყვა დემოკრატიის განსაზღვრებაში შეიძლება იწვევდეს კითხვებს. როგორც ე.გიდენსი აღნიშნავს, ყველაზე მეტ კითხვებს იმსახურებს ტერმინი “ხალხი”.

1. ვინ ჩავთვალთ “ხალხად”?
2. სახელმწიფოებრივ საქმეებში ხალხის მონაწილეობის როგორი ფორმაა გათვალისწინებული?
3. როგორ პირობებს შეუძლიათ მიგვიყვანონ ასეთ მონაწილეობასთან?

თუ ვილაპარაკებთ მმართველობის შესახებ, მაშინ ისმება შემდეგი საკითხები:

1. რამდენად ფართო უნდა იყოს მმართველობის დიაპაზონი? იგი უნდა იზღუდებოდეს სამთავრობო უფლებამოსილებების სფეროთი თუ დემოკრატია შეიძლება არსებობდეს სხვა სფეროებშიც, მაგალითად, სამრეწველო დემოკრატია?
2. ნიშნავს თუ არა მმართველობა ყოველდღიურ ადმინისტრაციულ გადანყვეტილებათა მიღებას თუ იგი ეხება მხოლოდ პოლიტიკური კურსის საფუძველთა შემუშავებას?

ინდივიდისა და დემოკრატიის მიმართების პრობლემისას შეიძლება დაისვას შემდეგი საკითხები:

1. აუცილებელია თუ არა დავემორჩილოთ “ხალხის მმართველობას”? რა ვუყოთ მოვალეობებსა და მათ შესრულებაზე უარს?
2. არსებობს თუ არა პირობები, რომლის დროსაც “ხალხიდან” გამოსულ პირებს შეუძლიათ დაარღვიონ კანონები, თუ ისინი დარწმუნებულნი არიან, რომ კანონები არასამართლიანია?
3. როგორ შემთხვევაში (თუ ასეთი არსებობს) უნდა მიმართოს დემოკრატიულმა მთავრობამ ზეწოლას იმ ადამიანებზე, რომლებიც მის პოლიტიკას არ ეთანხმებიან? (53, გვ. 293).

მართალია, ამ კითხვებზე პასუხთა ნაკლებობა არ შეიმჩნევა, მაგრამ ისინი მკვეთრად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, უფრო მეტიც, ეწინააღმდეგებიან ერთმანეთს. უწინარეს ყოვლისა, მათზე ზემოქმედებს იდეოლოგიური ლტოლვები. ყოველი იდეოლოგია ხომ “ერთადერთ კარგ” პოლიტიკურ წყობას გთავაზობს, მაგრამ იდეოლოგიები და კონცეფციები მრავალია. გარდა ამისა, ამ კითხვებზე პასუხები განსხვავებულია სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქასა და საზოგადოებებში. მაგალითად, “ხალხის” ცნება ივსება ყველაზე განსხვავებული შინაარსით – მას მიაკუთვნებდნენ საკუთრების მქონე მამაკაცებს. დღეს ხალხის ცნებაში იგულისხმება მთელი მოსახლეობა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ტერმინ “დემოკრატიის” ოთხ მნიშვნელობას გამოყოფენ:

1. დემოკრატია, როგორც ხალხის ძალაუფლება, მმართველობა;
2. დემოკრატია, როგორც ნებისმიერი ორგანიზაციის წყობის ფორმა, რომელიც დაფუძნებულია მმართველობაში მისი წევრების თანასწორ მონაწილეობასა და უმრავლესობის მიხედვით გადაწყვეტილების მიღებაზე;
3. დემოკრატია, როგორც ფასეულობათა განსაზღვრულ სისტემაზე დაფუძნებული საზოგადოებრივი წყობის იდეალი და მისი შესატყვისი მსოფლმხედველობა;
4. დემოკრატია, როგორც სოციალური და პოლიტიკური მოძრაობა ხალხის ძალაუფლების, დემოკრატიული მიზნებისა და იდეალების განსახორციელებლად.

ისტორიულად დემოკრატიის მრავალი ტიპი და მოდიფიკაცია არსებობდა. დღეს მეცნიერები ლაპარაკობენ დემოკრატიის სამ ძირითად ტიპზე:

1. წარმომადგენლობითი მრავალპარტიული დემოკრატია;
2. წარმომადგენლობითი ერთპარტიული დემოკრატია;
3. ერთობლივი დემოკრატიული მმართველობა ანუ პირდაპირი დემოკრატია.

როგორც ე.გიდენსი შენიშნავს, წარმომადგენლობითი დემოკრატია ნიშნავს, რომ გადაწყვეტილებებს, რომელიც ადამიანთა ცხოვრებაზე გავლენას ახდენს, იღებს არა საზოგადოების ყველა წევრი, არამედ სპეციალურად ამ მიზნისათვის არჩეული წარმომადგენლები. სახელმწიფოებრივ მმართველობაში წარმომადგენლობითი დემოკრატია გამოიხატება პარლამენტში, კონგრესსა და სხვა ანალოგიურ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ორგანოებში არჩევნების ფორმით.

წარმომადგენლობითი მრავალპარტიული დემოკრატია ვლინდება იქ, სადაც მმართველობის რომელიმე ან ყველა დონეზე ამომრჩევლებს პოლიტიკური პროცესების მიმდინარეობისას შეუძლიათ ამოირჩიონ სულ მცირე ორი პარტიიდან მაინც. "სახელმწიფომ, რომელშიც რეალიზდება წარმომადგენლობითი მრავალპარტიული დემოკრატია და სადაც ზრდასრულ მოსახლეობას უფლება აქვს კენჭი უყაროს სხვადასხვა დონეზე, ჩვეულებრივ ლიბერალურ დემოკრატიად იწოდება" (53, გვ. 292). ამ კატეგორიას განეკუთვნება: აშშ, დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოები, იაპონია, ავსტრალია და ახალი ზელანდია. ზოგიერთი განვითარებადი ქვეყანა, მაგალითად, ინდოეთი.

წარმომადგენლობითი ერთპარტიული სისტემები. დემოკრატიის ბუნებას ყველაზე უკეთ ლიბერალური, მრავალპარტიული დემოკრატია გამოხატავს, მაგრამ ისეთი ქვეყნები, როგორც იყო ყოფილი საბჭოთა კავშირი, აღმოსავლეთ ევროპისა და მესამე მსოფლიოს მრავალი სახელმწიფო, სადაც დაკანონებული იყო და არის მხოლოდ ერთი პარტია(მაგალითად, ჩინეთი), აგრეთვე მიაკუთვნებდნენ და მიაკუთვნებენ საკუთარ თავს დემოკრატიულ ქვეყანათა რიცხვს. თუმცა, ამომრჩევლებს საშუალება არ ქონდათ არჩევანი რამდენიმე განსხვავებულ პარტიას შორის გაეკეთებინათ, მიუხედავად ამისა არჩევნები ტარდებოდა, ხოლო არჩეული წარმომადგენლები ინიშნებოდნენ ადგილობრივ ან ეროვნულ დონეზე. ე.გიდენსი სწორად შენიშნავს, რომ ამ ე.წ. სახალხო დემოკრატიებს განსაზღვრული ანტიდემოკრატიული მიმართულება აქვთ. წარმომადგენლობითი ერთპარტიული დემოკრატიის საფუძველია რწმენა იმისა,

რომ ერთი პარტია, გამოხატავს მთელი საზოგადოების ინტერესებს. მარქსისტების აზრით, ლიბერალური დემოკრატიის პირობებში პარტიები ასახავენ და გამოთქვამენ ცალკეული კლასის ინტერესებს, ხოლო სოციალიზმის დროს ითვლებოდა, რომ არ არსებობდა ანტაგონისტური კლასები. ამდენად, საზოგადოებისათვის სავსებით საკმარისი იყო ერთი პარტია. მაშასადამე, არჩევნებში საჭირო იყო არაპარტიებისათვის არამედ განსხვავებულ კანდიდატებს შორის გავვეკეთებინა არჩევანი. თუმცა, უმეტესწილად არც ამ განსხვავებული, ალტერნატიული კანდიდატების წამოყენების უფლება ჰქონდა ვინმეს.

ერთობლივი დემოკრატიული მმართველობა, ანუ პირდაპირი და უშუალო დემოკრატია. აქ გადანაცვებლებებს იღებს ყველა ის, ვისაც კი იგი ეხება. პირდაპირ დემოკრატია ძველ საბერძნეთში წარმოიშვა, სადაც ხმის უფლების მქონე მოქალაქეები საზოგადოების უმცირესობას შეადგენდნენ და მათთვის ძნელი არ იყო რეგულარულად შეკრებილიყვნენ აგორაზე ერთად, რათა განეხილათ პოლიტიკური საკითხები და მიეღოთ სერიოზული გადანაცვებლებები. ასეთივე ტიპის დემოკრატიას უჭერდა მხარს უან-უაკ რუსოც. დღეს კი, როდესაც საზოგადოების ძირითადი ნაწილი პოლიტიკურ უფლებებს ფლობს, ხოლო საზოგადოების თითოეულ წევრს არ შეუძლია ობიექტურად მიიღოს აქტიური მონაწილეობა პოლიტიკურ გადანაცვებებათა შემუშავებაში, პირდაპირი დემოკრატია ფაქტობრივად განუხორციელებელია და არც ძალუძს მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს საზოგადოების მართვაში. თუმცა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მისი ზოგიერთი ელემენტი არ გამოიყენება თანამედროვე დემოკრატიულ სისტემებში. ასეთ ელემენტად დღეს რეფერენდუმს მიიჩნევენ. ასევე, არსებობს მრავალი ორგანიზაცია, რომელიც უშუალოდ დემოკრატიის პრინციპების მიხედვით იმართება.

თანამედროვე დემოკრატიის ხასიათისა და შეზღუდულობების შესახებ ყველაზე გავრცელებულ წარმოდგენათა სისტემებს განეკუთვნება: ლიბერალური, კოლექტივისტური და პლურალისტური დემოკრატიები. თითოეული მათგანის საფუძველში ძველ მმართველობაში მასების უშუალო მონაწილეობის შეზღუდულობის ხარისხი. ამ მხრივ საყურადღებოა დემოკრატიული ელიტიზმისა (მ.ვებერი, ი.შუმპეტერი) და პლურალისტური თეორიების მიერ წამოყენებული არგუმენტები. თუ დემოკრატიას უშუალოდ, როგორც ხალხის მმართველობას ისე გავიგებთ, მაშინ დავინახავთ, რომ ასეთი რამ საერთოდ არ არსებობს. დემოკრატია, უწინარეს ყოვლისა ესაა ხალხის მიერ არჩეული მთავრობა და აუცილებელ შემთხვევაში ხალხისვე მიერ გადაყენებული. გარდა ამისა, დემოკრატია ესაა საკუთარი კურსის მქონე მმართველობა და მთავრობა. არათუ ისეთი რთული წარმონაქმნის, როგორცაა საზოგადოება, არამედ ნებისმიერი კომერციული ფირმის მართვისას საჭიროა რთული გადანაცვებლების მიღება და რთული პოლიტიკის შემუშავება. მმართველებს მოეთხოვებათ სპეციალური ცოდნა და უნარ-ჩვევები.

ამგვარად, აუცილებელია მუდმივ საფუძველზე მომუშავე ექსპერტთა ჯგუფი; ისეთი თანამდებობის დასაკავებლად, რომელიც მოითხოვს სპეციალურ ცოდნასა და უნარ-ჩვევებს, არ უნდა დავეუშვათ ადამიანები, რომლებიც ვერ ფლობენ საჭირო ინფორმაციას და ზერელე წარმოდგენა აქვთ აუცილებელ მოვალეობებზე, გამოცდილებაზე. რაც შეეხება, უფრო მაღალი დონის ოფიციალურ წარმომადგენელთა თანამდებობებს, რომლებიც პასუხს აგებენ საერთო-პოლიტიკურ გადანაცვებლების მიღებაზე, ვებერის აზრით, შეიძლება იყოს არჩევითი, მაგრამ ამ პოლიტიკოსების გვერდით უნდა არსებობდეს ფუნქციონერთა საკმაოდ დიდი ფენა, რომელსაც დაეკისრება ქვეყნის მართვის ძირითადი სიმძიმე.

მასობრივი მოქალაქეობის იდეის განხორციელება, რომელიც ასევე მჭიდრო კავშირშია დემოკრატიულ პორცესებში მონაწილეობის იდეასთან გარკვეულად ინვესტს ბიუროკრატიული აპარატის არსებობას და რაც უფრო დიდია თანამედროვე სახელმწიფო და რაც უფრო ძლიერია იგი, მით უფრო დამოკიდებულია ბიუროკრატიულ აპარატზე. წარმომადგენლობითი, მრავალპარტიული დემოკრატია თავისი არსით მონოდებულია დაიცვას საზოგადოება როგორც ცალკეული პოლიტიკური ლიდერის მიერ თვითნებურად მიღებული გადაწყვეტილებებისაგან, ისე ბიუროკრატიული აპარატის მხრივ ზენოლისაგან, მაგრამ რეალურად წარმომადგენლობითმა დემოკრატიულმა ინსტიტუტებმა ვერ შეძლეს ეფექტურად ამ ფუნქციების განხორციელება, იმისათვის, რათა დემოკრატიულმა სისტემამ ეფექტურად იმოქმედოს, აუცილებელია ორი პირობის შესრულება.

პირველი, უნდა არსებობდეს განსხვავებული შეხედულებებისა და სხვადასხვა ინტერესის გამომხატველი პარტიები;

მეორე, უნდა არსებობდეს ცოცხალი წარმოსახვის მქონე "მონოდებით" (მ.ვებერი) პოლიტიკოსები, რომლებსაც უნარი ექნებათ წინააღმდეგობა გაუწიონ ბიუროკრატიულ ზენოლას. სწორედ ლიდერებს ძალუძთ გამოხატონ მასების ლტოლვა და ინტერესები, რათა ცხოვრებაში ეფექტურად გაატარონ დემოკრატიული პოლიტიკა. მმართველობა ელიტის დახმარებით გარდაუვალია და საუკეთესო, მხოლოდ ელიტარულ სტრუქტურებს ძალუძთ გონიერად, ინიციატივითა და ეფექტურად გამოხატონ და წარმოადგინონ ადამიანთა ინტერესები. პარლამენტი და სხვა წარმომადგენლობითი ინსტიტუტები კი ის ორგანოებია, სადაც შეიძლება ისეთი პოლიტიკური ლიდერები ჩამოყალიბდნენ, რომელთაც უნარი ექნებათ წინააღმდეგობა გაუწიონ ბიუროკრატიის გავლენას და შეინარჩუნონ მასების მხარდაჭერა. მხოლოდ, მრავალპარტიულ დემოკრატიას ძალუძს იყოს ეფექტურად მოქმედი, სწორედ ხელმძღვანელობის მაღალი დონის და არა პოლიტიკურ პროცესებში მოსახლეობის ფართო ფენების მონაწილეობის წყალობით.

ელიტარული დემოკრატიის თვალსაჩინო წამომადგენელი ი.შუმპეტერიც მთლიანად იზიარებს მ.ვებერის შეხედულებას პოლიტიკურ ცხოვრებაში მასების მონაწილეობის საზღვრების შესახებ. შუმპეტერის აზრით, დემოკრატია უფრო მნიშვნელოვანია, როგორც ეფექტურად მოქმედი მთავრობის ფორმირების მეთოდი და არა როგორც უმრავლესობის ძალაუფლების უზრუნველმყოფი საშუალება. დემოკრატიას შეუძლია ყველაზე უკეთ უზრუნველყოს ერთი პოლიტიკური ლიდერის ან პარტიის მეორეთი შეცვლა. შუმპეტერის აზრით, დემოკრატია ესაა არა ხალხის, არამედ პოლიტიკოსთა მმართველობა. პოლიტიკოსები, ამომრჩეველთა ხმების ისეთივე "მოვაჭრენი" არიან, როგორც ბროკერები არიან აქციებით მოვაჭრენი საფონდო ბირჟაზე, მაგრამ იმისათვის, რომ მოიპოვონ ამომრჩეველთა მხარდაჭერა, პოლიტიკური მოღვაწეები მინიმალურად მაინც უნდა პასუხობდნენ თავიანთი ელექტორატის მოთხოვნებსა და ინტერესებს. ამომრჩეველთა ხმების მოპოვების პროცესში არსებულ მეტოქეობასა და შეჯიბრს შეუძლია თავიდან აგვაცილოს მმართველობის დესპოტური რეჟიმის დამყარება. პოლიტიკური დემოკრატიის მექანიზმები გამოცალკევებულ უნდა იქნეს ეკონომიკური ცხოვრებისაგან, როგორც ბაზარი, რომელშიც მოქმედებს კონკურენცია, მომხმარებელს აძლევს არჩევანის შესაძლებლობას, ისე ერთმანეთთან კონკურენციაში მყოფი პარტიების სისტემა უზრუნველყოფს პოლიტიკური არჩევანის შესაძლებლობას.

ამგვარად, ელიტარული დემოკრატიის თეორიებში დამოკრატიულ ფასეულობათა მთავარი მატარებელი არის არა რიგით მოქალაქეთა მასა, რომელიც ხშირად არაკომპეტენტურია, გაუნონასწორებელია, ადვილად ექცევა იდეოლოგიური გავლენის ქვეშ, მიდრეკილია ეგალიტარიზმისაკენ, არამედ ელიტა,

რომელსაც უნარი აქვს ეფექტურად მართოს საზოგადოება და დაიცვას ლიბერალური დემოკრატიის ფასეულობები. ხალხის მასას კი უნდა ჰქონდეს უფლება არჩევნების დახმარებით პერიოდულად გააკონროლოს ელიტა და გავლენა მოახდინოს მის შემადგენლობაზე.

ამ შემთხვევაში დემოკრატია არის ელიტის მმართველობა, რომელიც ხორციელდება ხალხის თანხმობით. დემოკრატიის განვითარება დაკავშირებულია არა მმართველობაში ხალხთა მასების პირდაპირი და უშუალო მონაწილეობის გაფართოებასთან, არამედ ხალხის კონტროლის ქვეშ მყოფი ეფექტური და შედეგების მქონე ელიტის რეკრუტირების ეფექტური მექანიზმების შექმნასთან.

პლურალისტური დემოკრატია. პლურალისტურ კონცეფციას თავისებური პოზიცია უჭირავს დემოკრატიის ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხის – ხალხის ცნების გაგებაში. იგი ამოდის იქიდან, რომ არა პიროვნება, არა ხალხი, არამედ ჯგუფი არის თანამედროვე დემოკრატიულ სისტემებში პოლიტიკის მთავარი მამოძრავებელი ძალა. ამ კონცეფციის მიხედვით, ცალკეულ მოქალაქეს პრაქტიკულად არ ძალუძს გავლენა მოახდინოს პოლიტიკურ გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესზე. ინდივიდი ჯგუფის გარეშე – უსიცოცხლო აბსტრაქციაა. სწორედ ჯგუფსა და ჯგუფთა შორის ურთიერთობებში ყალიბდება პიროვნება, იკვეთება მისი ინტერესები, ღიებულებითი ოტიენტირები და პოლიტიკური საქმიანობის მოტივები. თითოეული ადამიანი მრავალი ჯგუფის წარმომადგენელია. ჯგუფის დახმარებით ეძლევა ინდივიდს თავისი ინტერესების გამოთქმისა და დაცვის შესაძლებლობა. დემოკრატიის დანიშნულებაა სტიმული მისცეს მრავალსახეობასა და პლურალიზმს საზოგადოებაში. ყველა მოქალაქეს მისცეს გაერთიანების, თავისი ინტერესების ღიად გამოთქმის, ურთიერთმისაღები კომპრომისების დახმარებით მათი წონასწორობის მოპოვების შესაძლებლობა. სწორედ დაინტერესებულ ჯგუფთა სიმრეველე უპირისპირდება ჩინოვნიკთა და ბიუროკრატთა ხელში ძალაუფლების კონცენტრაციის ტენდენციას, ხოლო “სხვადასხვა ჯგუფისა და ფრაქციის ინტერესთა შორის კონკურენციის არსებობა დემოკრატიის უაღრესად მნიშვნელოვანი პირობაა, რამდენადაც ამ დროს ძალაუფლება ნაწილდება ჯგუფებს შორის ისე, რომ არ აძლევს რომელიმე ერთ ჯგუფს ან კლასს განსაკუთრებული გავლენის მოპოვების შესაძლებლობას” (53, გვ. 298).

პლურალისტების აზრით, დემოკრატიული არის თუ არა სტაბილური უმრავლესობის ძალაუფლება, რამდენადაც თავად უმრავლესობა ცვალებადია და არამონოლითური, მრავალგვარ ინდივიდთა, ჯგუფთა თუ გაერთიანებათა კომპრომისისა და კონსენსუსის შედეგია. დემოკრატიის პირობებში მთავრობის პოლიტიკაზე გავლენას ახდენს სხვადასხვა დაჯგუფების – საქმიანი წრეების, პროფკავშირების, ეთნიკური ჯგუფების, ბუნების დამცველ ორგანიზაციათა, რელიგიურ ჯგუფთა წარმომადგენლებს შორის მიმდინარე მუდმივი მოლაპარაკებები. თანამედროვე დასავლური საზოგადოების შემადგენელ ჯგუფთაგან არც ერთს არ ძალუძს ძალაუფლების მონოპოლიზება და ისეთი გადაწყვეტილებების მიღება, რომელსაც არ ექნება მხარდაჭერა სხვა საზოგადოებრივი გაერთიანებებისაგან. უკმაყოფილო ჯგუფებს კი გაერთიანების შემთხვევაში შეუძლიათ არასასურველ გადაწყვეტილებათა ბლოკირება და ძალაუფლების მონოპოლიზაციის ტენდენციების შეკავება.

ამგვარად, “დემოკრატიული წესრიგი – ეს არის წესრიგი, რომლის დროსაც არსებობს კონკურენციაში მყოფ ინტერესთა ბალანსი, რომელთაგან თითოეული ზემოქმედებს პოლიტიკაზე, მაგრამ არ ახშობს მმართველობის მოქმედ მექანიზმებს”(იქვე). სხვაგვარად, რომ ვთქვათ – დემოკრატია არის მმართველობის ფორმა, რომელიც საზოგადოებრივ ჯგუფებს შესაძლებლობას აძლევს თავისუფლად

გამოთქვან თავიანთი ინტერესები და კონკრეტულ ბრძოლაში მოძებნონ მათი ბალანსის ამსახველი კომპრომისული გადაწყვეტილებები. პლურალისტური დემოკრატიის ფუნდამენტური იდეებია:

1. დაინტერესებული ჯგუფი – დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემის ძირითადი ელემენტი, როგორც პიროვნების ინტერესთა, უფლებათა და თავისუფალთა ტელაიზაციის გარანტი.
2. საერთო ნება, როგორც სხვადასხვა ჯგუფის კონფლიქტურ ურთიერთქმედებათა და მათ შორის მიღწეულ კომპრომისთა შედეგი.
3. ჯგუფურ ინტერესთა პაექრობა და ბალანსი, როგორც დემოკრატიული ხელისუფლების დინამიკის სოციალური საფუძველი.
4. პიროვნული, განსაკუთრებით ჯგუფური ინტერესები, როგორც პოლიტიკის გენერატორი.
5. სახელმწიფო, როგორც ორგანო, რომელიც პასუხისმგებელია საზოგადოებრივი სისტემის ყველა სექტორის ნორმალურ ფუნქციონირებაზე.
6. სახელმწიფო, როგორც არბიტრი, საზოგადოებაში სოციალური სამართლიანობის დამცველი.
7. ძალაუფლების განაწილება პოლიტიკური გავლენის სხვადასხვა ცენტრს: სახელმწიფო ინსტიტუტების, პარტიებს, დაინტერესებულ ჯგუფთა შორის.
8. ღირებულებითი თანხმობა საზოგადოებაში, რომელიც გულისხმობს პოლიტიკური პაექრობის ყველა მონაწილის მიერ არსებული პოლიტიკური წყობის, თამაშის დემოკრატიული წესების, პიროვნების უფლებების, კანონის საფუძველთა აღიარებასა და პატივისცემას.
9. თავად ბაზისურ ჯგუფთა დემოკრატიული ორგანიზაცია, როგორც მათ შემადგენელ მოქალაქეთა ინტერესებს ადეკვატური წარმომადგენლობის პირობა. ამის გარეშე "დემოკრატია ელიტათა პლურალიზმად იქცევა" (128, გვ. 226).

ჩვენ მიერ განხილული თეორიები არ არიან უნაკლო, მათაც აქვთ სუსტი მხარეები, მაგალითად, დემოკრატიული ელიტიზმის მომხრეების აზრით, ელექტორატის ძირითადი მასა პასიური და გაუნათლებელია. ერთადერთი არჩევანი, რომელსაც ნ.ვებერი და ი.შუმპეტერი გვიტოვებენ, ე.გიდენსის სამართლიანი შენიშვნით, დაიყვანება ელიტის შემოქმედებით მმართველობასა და მორჩილ, გონებაჩლუნგ ბიუროკრატიულ მმართველობას შორის არჩევანზე. მაგრამ, ბიუროკრაციაც განსხვავებულია – ზოგიერთი უნფრო ღიაა და საზოგადოების ინტერესებსა და მოთხოვნებს უფრო ყურადღებით ეკიდება, ვიდრე სხვაბი, ხოლო იქ სადაც საჭიროა სექციალური ცოდნა და უნარ-ჩვევები, ჩვეულებრი მუშაობენ სპეციალისტები და არა ბიუროკრატი ჩინოვნიკები, მაგრამ როგორ სამართლიანიც არ უნდა იყოს კრიტიკული შენიშვნები, მ.ვებერი და ი.შუმპეტერი სავსებით მართლები იყვნენ, როდესაც კომპეტენტურობის შესახებ დასვეს საკითხი. როგორი განათლებულიც არ უნდა იყოს ელექტორატის უმეტესობა, მაინც ამომმრჩეველთა დიდ ნაწილს არ შეუძლია ჩასწვდეს იმ გადაწყვეტილებათა მთელ სირთულეს, რომელსაც მთავრობა იძულებულია მუდმივად იღებდეს. მაშინ, როდესაც ოფიციალურ პირებსა და საკანონმდებლო ორგანოთა არჩეულ პირებს შესაძლებლობა აქვთ მოიპოვონ სპეციალური ცოდნა შესაბამის საკითხებზე. მართალია, ექსპერტები ე.გიდენსის აზრით განიცდიან საერთო პოლიტიკის

შემუშავებულ პირთაგან ზენოლას, მაგრამ მათ შეუძლიათ მიიღონ გადაწყვეტილებები, რომელიც ემყარება კონკრეტული საკითხების შესახებ არსებულ მდიდარ ინფორმაციას, ხოლო თუ ექსპერტთა საქმიანობას უკვე კურირებენ არჩეული წარმომადგენლები, მაშინ მათ მიერ შემუშავებულ გადაწყვეტილებებს შეუძლიათ ასახონ მოსახლეობის ყველაზე ფართო სოციალური ფენების ინტერესები და მოთხოვნები.

პლურალისტთა კრიტიკოსები კი შენიშნავენ, რომ საზოგადოებაში არსებულ დაინტერესებულ ჯგუფებს განსხვავებული ძალაუფლება და გავლენა აქვთ. ბიზნესმენტა ჯგუფებს, რასაკვირველია, მეტი გავლენა ექნებათ მთავრობის პოლიტიკაზე, ვიდრე სხვებს. მაგრამ, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მათ შეუძლიათ ძალაუფლების მონოპოლიზაცია. თანამედროვე საზოგადოებაში ყველა დაინტერესებულ ძლიერ თუ სუსტ ჯგუფს შეუძლია ორგანიზება და საკუთარი თვალსაზრისის საქვეყნოდ გაცხადება. ასეთ ჯგუფებს შორის პაეჭრობასა და შეჯიბრს კი შეუძლია, პრინციპში, ხელი შეუწყოს განსაზღვრული "ბალანსის" ფორმირებას: ძლიერ ჯგუფებს არ შეუძლიათ უბრალოდ მოახვიონ თავიანთი შეხედულებები დანარჩენებს, ხოლო სუსტებს კი შესაძლებლობა აქვთ წარმოადგინონ თავიანთი ინტერესები (53, გვ. 299).

ამგვარად, დემოკრატიის ზემოგანხილული თეორიები არ არის მოკლებული სიზუსტესა და ნაკლოვანებას, მაგრამ ხალხის ძალაუფლების იდეალსა და რეალურ ცხოვრებასთან უფრო ახლოს მდგომ პოლიტიკურ სისტემათა სხვა მოდელები სამუხაროდ არ არსებობს. დღეს შეიძლება ითქვას, რომ დემოკრატია საყოველთაო მონონებისა და ყურადღების ცენტრშია. თითქმის არ არსებობს პოლიტიკური სისტემა თუ სახელმწიფო, რომელიც მისით არ იწონებდეს თავს. დემოკრატიის ეს მიმზიდველობა უნდა ვეძიოთ მის იდეალებში, რომელიც დესპოტიზმის გათავისუფლებას გულისხმობს. თანამედროვე სახელმწიფო, განსხვავებით ტრადიციულისაგან, წარმატებით ვერ შეძლებს მმართველობის ფუნქციის შესრულებას თუ მოსახლეობის უმრავლესობისაგან არ მოიპოვა აქტიური მხარდაჭერა. დემოკრატიის მიმზიდველობას განაპირობებს ისიც, რომ ძალაუფლების საიმედო შეზღუდვის, სახელმწიფოებრივი თვითნებობისაგან მოქალაქეთა დაცვის გარანტია შეუძლია მოგვეცეს მხოლოდ მმართველობის დემოკრატიულ ფორმას. იგი არამხოლოდ ცალკეულ მოქალაქეს სჭირდება, არამედ თავად პოლიტიკურ სისტემას. "ქარიზმატული, ტრადიციული და იდეოლოგიური ლეგიტიმაციის შესაძლებლობათა დასუსტების პირობებში, იმისათვის რათა იყოს ეფექტური, ძალაუფლებას განსაკუთრებით ესაჭიროება დემოკრატიული პროცედურის მეშვეობით ხალხის მიერ აღიარება" (128, გვ. 239). დღეს მხოლოდ დემოკრატია ქმნის ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი განვითარების, ჰუმანიტარულ ფასეულობათა: თავისუფლების, თანასწორობის, სამართლიანობის რეალიზაციის საუკეთესო შესაძლებლობებსა და პირობებს. დემოკრატია, რომ იდეალურად ფუნქციონირებად და ეფექტურ სისტემად იქცეს, მას ესაჭიროება გარკვეული საზოგადოებრივი პირობები. თუ ასეთი პირობები არ იქნება რეალური, მაშინ დემოკრატია ავტორიტარული ხელისუფლების რესპექტებელურ ფასად იქცევა.

დემოკრატიზაციის წინამძღვრები და გზები.

დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემის დამკვირდება ისეთ ქვეყანაში, რომელიც სულ რამდენიმე წელია განთავისუფლდა კოლონიური და ტოტალიტარული მმართველობის კლანჭებისაგან, ურთულესი და ხანგრძლივი პროცესია. სიტუაციას ამძიმებს ისიც, რომ არ არსებობს მაქსიმალურად ეფექტური წესი, რომლის მიხედვითაც შევძლებდით დემოკრატიული ფასეულობების ცხოვრებაში პრაქტიკულად გატარებას. ამისათვის საკმარისი არ არის მხოლოდ პოლიტიკური გარდაქმნების გატარება, შეიძლება პოლიტიკური სისტემა ფორმალურად მოიცავდეს დემოკრატიული ხელისუფლების ყველა ინსტიტუტსა და

ორგანოს, მაგრამ თავად დემოკრატია ფაქტობრივად არც კი არსებობდეს. როგორ ჩამოვაცალიბოთ დემოკრატიული ხელისუფლება ქვეყანაში, რომელსაც თითქმის არ უცხოვრია დემოკრატიის პირობებში. სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, უბრალოდ არ გვაქვს არც ტრადიციები და არც ჩვევები ვიამბოვოთ და ვიმოქმედოთ დემოკრატიული ნორმებისა და პრინციპების შესაბამისად. დემოკრატიაზე გადასვლე უკავშირდება მთელ საზოგადოებას, როგორც მის შემადგენელ ინდივიდებს, ისე მათ შორის არსებულ სოციალურ ურთიერთობებს. მაგრა, ყველაზე მეტად დემოკრატიული და სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირება დაკავშირებულია დემოკრატიული იდეალებისადმი მოსახლეობის ფართო მასების ერთგულებას. პოლიტიკური მძიმე სოციალური და კულტურული ცხოვრების ყველა სფეროში მათ აქტიურ მონაწილეობაზე, განსხვავებებისა და სხვაგვარად მოაზროვნეობის მიმართ ტოლერანტულ დამოკიდებულებას. არ უნდა დაგვაფიქვს, რომ პოლიტიკური სტრუქტურების გარდაქმნა სწრაფად მიმდინარეობს, მაგრამ შესაბამისი ცვლილებები ადამიანთა ცნობიერებასა და შეხედულებებში – გაცილებით ნელა, თანაც არ უნდა დაგვაფიქვს ტოტალიტარული მმართველობის ათეული წლების სამწუხარო მემკვიდრეობა, რომელიც ბევრ ჩვენ მოქალაქეს ძვალ-რბილში აქვს გამჯდარი.

ამიტომ, დემოკრატიის მშენებლობის ერთ-ერთი ფაქტორი დემოკრატიული კულტურის ფასეულობების გავრცელებაა. მხოლოდ ამ კულტურის გაცნობითა და ღრმად შესწავლის მეშვეობით შეგვიძლია დავუფლოთ “დამოუკიდებლად ერთად აზროვნების ხელოვნებას”, რომელსაც დემოკრატიის პირობებში თითოეული მოქალაქე უნდა ფლობდეს. ამგვარად, “კულტურული კონტექსტი”, რომლის ფინანს მხარდაჭერას დემოკრატიული გარდაქმნები, ერთ-ერთ უნთავრეს ფაქტორს წარმოადგენს, მაგრამ იგი საკმარისი არ არის. მაგალითად, ამერიკელი პოლიტოლოგი ს. ჰანრიგტონი, “კულტურული კონტექსტის” გარდა, დემოკრატიის განვითარებისა და სტაბილიზაციის კიდევ სამ პირობაზე ლაპარაკობს:

1. ეკონომიკური სიმდიდრე და ძლიერება (კარგი ეკონომიკური სიტუაცია, შემოსავალთა სამართლიანი განაწილება და ა.შ.);
2. საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის ისეთი კომბინაცია, რომელიც მოიცავს საკმაოდ ძლიერ საშუალო კლასს და ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ელიტებს, აგრეთვე ისეთ ორგანიზაციათა დანაწევრებულ ბადეს, რომელიც იინტერესების მიხედვით აერთიანებს მოქალაქეებს;
3. გარე სამყაროს გავლენა, რა საკვირველია, ძნელია თუ შეუძლებელი არაა ისეთ ქვეყანაში დემოკრატიის წარმატებით განვითარება, რომლის მეზობელი სახელმწიფოები იმპერიული ამბიციებითა და პრეტენზიებით არიან განმსჭვალულნი;

დემოკრატიული შესაძლებლობის ოთხ პირობას ანალიზებს ფრანგი პოლიტოლოგი ჯან ბემლერიც. ეს პირობებია:

1. “პოლიტიის ანუ სახელმწიფოს იმავე პოლიტიკური გაერთიანების მუდმივობა;
2. იმერიული ტენდენციების არ არსებობა;
3. გადაწყვეტილებების მიმღებ ავტონომიურ ცენტრთა მრავალრიცხოვნება;
4. მოქმედ პირთა სათნოებანი” (30, გვ. 149).

სახელმწიფოებრიობის გარეშე საზოგადოება აღმოჩნდება ბუნებრივ მდგომარეობაში, სადაც ბატონობს ჯუნგლების კანონი ე.ი. ძლიერის უფლება. სახელმწიფო ანუ პოლიტიკური გაერთიანება, თავისი ბუნების მიხედვით წარმოადგენს ადამიანთა ისეთ ერთობას, რომელშიც არსებობს შინაგანი მშვიდობისა და სტაბილურობის ტენდენცია და გარეშე მტერთან ომის შესაძლებლობა. სხვაგვარად, უნდა არსებობდეს მყარი, მუდმივი პოლიტიკური გაერთიანება, რომელსაც ექნება საშუალება აღკვეთოს ძალადობის აქტები და პასუხი გასცეს ყოველგვარ გარეგან გამოწვევას. პოლიტიკის მუდმივობა აუცილებელია ნებისმიერი დემოკრატიული გამოცდილებისათვის, რამეთუ უზრუნველყოფს მას გარედან დაპყრობისაგან და სამოქალაქო ომის შინაგანი საშიშროებებისაგან დაცვით.

დემოკრატიის არსებობის მეორე პირობა სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობებიდან მომდინარეობს. შეუძლებელია დემოკრატიული წყობა წარმატებით დამკვიდრდეს და შეძლოს ეფექტური ფუნქციონირება თუ სახელმწიფოთა შორის სივრცეში მადომინირებელია იმპერიული ტენდენციები, როდესაც თავისუფალი პოლიტიკური გაერთიანებანი, რომელთა შორის ურთიერთობებში მონაცვლეობს ომი და მშვიდობა. ადგილს უთმობს იმპერიას, იმერია კი ეს არის ომის გზით თავისუფალ სახელმწიფოთა ერთიან სახელმწიფოდ ანუ პოლითად გარდაქმნა. ასეთი იმპერიული ტენდენციების არსებობა აიძულებს თითოეულ სახელმწიფოს – სულ ერთია იგი იბრძვის არსებობისათვის თუ სხვისი ტერიტორიების დასაპყრობად – მოახდინოს ძალაუფლების კონცენტრაცია; ამგვარი კონცენტრაცია კი თავის მხრივ, ხელს უწყობს ავტოკრატიულ ტენდენციათა დაუკლებელ ზრდას. გარდა ამისა, სახელმწიფო, რომელიც გამარჯვების წყალობით იქცა იმპერიის ბირთვად, იძულებულია ძალით შეინარჩუნოს მთელის ერთიანობა. ამგვარად, შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა, რომ ტრანსპოლიტიკის გაერთიანების შედეგად წარმოქმნილ იმპერიებში დემოკრატიის არსებობა შეუძლებელია, მათ იეროკრატიული ან ავტოკრატიული წყობა შეიძლება ჰქონდეს.

ტრანსპოლიტიკურმა გაერთიანებებმა შეიძლება სამი განსხვავებული კონფიგურაციის ფორმა მიიღოს: მრავალპოლარული, ბიპოლარული და პოლიგოპოლარული მსოფლიოს სახით. დემოკრატიული წყობის განვითარების ხელშემწყობ საგარეო პოლიტიკურ ფაქტორს პოლიგო(მცირე) პოლარული მსოფლიო წარმოადგენს. რამეთუ მის შემადგენელ თითოეულ წევრს არ აქვს საკმარისი ძლიერება, რათა გაიმარჯვოს ყველა დანარჩენ სახელმწიფოთა კოალიციაზე. ასეთი მსოფლიო გაერთიანების დროს მასში შემავალ არც ერთ სახელმწიფოს არ აქვს ყველაფრის მოგების შანსი. ტრანსპოლიტიკის მოქმედ პირთა მცირერიცხოვნება და მათი ურთიერთობების მუდმივობა აადვილებს იმათ შორის ურთიერთგაგებასა და კავშირს, რომლებიც იგრძნეს საფრთხე რომელიმე მათი წევრის ჰეგემონური ნების გამოხატვის გამო.

პოლიგოპოლარული სისტემა ეყრდნობა არაიმდენად მყარ წონასწორობას რამდენადაც ცვალებას კოალიციებს შორის წონასწორობის მუდმივ აღდგენას. ამიტომ, როგორც უ. ბემლერი დაასკვნის "დემოკრატიის შესაძლებლობის მეორე პირობა – ეს არის არამხოლოდ იმპერიული გაერთიანებათა ტენდენციების არარსებობა, რაც ნიშნავს მხოლოდ თვისების არარსებობას და ნაწილობრივ ტავტალოგიაა, არამედ კიდევ ოლიგოპოლარული ტრანსფოლიტიკის წინასწარ ან ერთდროულ არსებობას" (30, გვ. 153).

დემოკრატიის შესაძლებლობის მესამე პირობაა გადაწყვეტილებათა მიღების ავტონომიურ ცენტრთა არსებობა. როგორც ცნობილია, ყოველი ძალაუფლება აბსოლუტურობას ესწრაფვის, რამდენადაც პოლიტიკური ძალაუფლება აკონტროლებს მოცემულ საზოგადოებაში არსებულ ყოველგვარ ძალას,

ამდენად, ნებისმიერი პოლიტიკური ძალაუფლება თავად მიისწრაფვის აბსოლუტური ავტოკრატიისა და ტირანიისაკენ. გამოსავალი ამ შემთხვევაში ერთია: აუცილებელია ძალაუფლებას დავეუპირისპიროდ ძალაუფლება. დემოკრატია ამას განსაზღვრების მიხედვით მოითხოვს, რამდენადაც იგი ავტოკრატიისა და დესპოტიის ანტიპოდი. ამიტომ, დემოკრატიის დროს აუცილებელია ძალაუფლებას დავეუპირისპიროდ სხვა ძალა ან ძალები, რათა გავანონასწოროდ იგი. ეს შეიძლება ორი გზით მოხდეს: 1. ერთ ძალაუფლებას დავეუპირისპიროდ მეორე თავად პოლიტიკური ძალაუფლების შუაგულში – სახელმწიფოებრივის სფეროში, მაგრამ უ. ბემლერი არ იწონებს სახელმწიფოს დონეზე ძალაუფლების დანაწილებას, თუ მას ძლიერი მაკონტროლებელი სფეროები არ უპირისპირდება. კარგადაა ცნობილი ფაქტები, რომ იქ სადაც პოლიტიკური ძალაუფლება არ კონტროლდება, საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა ფიქციაა და მეტი არაფერი, გარდა ამისა ძალაუფლება თავის თავს არასოდეს თავად არ დაანაწილებს, რამდენადაც სტიქიურად აბსოლუტურობისაკენ ისწრაფვის. მაშინ ვის შეუძლია ძალაუფლების დანაწევრება? ამისათვის საჭიროა “სახელმწიფოებრივ ძალაუფლებას დავეუპირისპიროთ კერძო ძალაუფლებები, პოლიტიკურ სფეროს – არაპოლიტიკური, სახელმწიფოს დავეუპირისპიროთ სამოქალაქო საზოგადოება” (30, გვ. 154).

კერძო სფერო – ესაა მოქალაქენი იმ ზომით, რა ზომითაც ისინი ეწევიან თავიანთ საქმეს და ქმნიან ეკონომიკურ, რელიგიურ, სათამაშო, ოჯახურ, პედაგოგიურ და სხვა გაერთიანებებს საკუთარი მიზნების მისაღწევად. იმ ზომით, რა ზომითაც ისინი “არიან და სურთ იყვნენ ავტონომიური პოლიტიკური ძალაუფლებისა და სახელმწიფოებრივი სფეროს მიმართ, ეს ინდივიდუუმები და ეს კერძო გაერთიანებები წარმოადგენენ გადაწყვეტილებათა მიღების ავტონომიურ ცენტრებს” (იქვე). აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ კერძო ცენტრები მოცემული უნდა იყოს ანუ არსებობდნენ, სხვაგვარად შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ისინი წარმოიშვებიან სახელმწიფოებრივი სფეროს თვითგანვითარების შედეგად, მაშინ როდესაც არცერთი ძალაუფლება, მითუმეტეს პოლიტიკური, არ დაიწყებს საკუთარი თავის შემღუღვას.

დემოკრატიისათვის აუცილებელია სამოქალაქო საზოგადოება, რომელიც საკმარისად ძლიერია, რათა წინააღმდეგობა გაუწიოს სახელმწიფოს შეჭრა-ზეწოლას და საკმარისად აქტიურია, რათა თავად გადაჭრას თავისი განსხვავებული ინტერესების მორიგებასთან დაკავშირებული პრობლემები.

დემოკრატიის შესაძლებლობის მეოთხე და უმთავრესი პირობაა ინდივიდებში შესაბამისი სამოქალაქო და პოლიტიკური სათნოებების არსებობა. თუ ეს სათნოებანი საზოგადოების წევრებს არა აქვთ, მაშინ დემოკრატიამ ლაპარაკი ზედმეტია. “ცუდი ადამიანური მასალისაგან არ შეიძლება ჯანსაღი საზოგადოების აშენება” (30, გვ. 135). ბემლერის აზრით, დემოკრატიის შესაძლებლობის საფუძველში ძვეს შემდეგი სამოქალაქო სათნოებანი:

1. სიმამაცე – ესაა თითოეული ადამიანის მიერ საკუთარი აგრესიულობისა და ძალადობის მიდრეკილებაზე მკაცრი კონტროლი, რათა ეს უხეში, თითქმის ბიოლოგიური მამოძრავებელი ძალა ჩაყენებულ იქნეს საბოლოო პოლიტიკური მიზნის – დემოკრატიული სახელმწიფოს ნებისმიერი შიდა თუ გარე აგრესიისაგან დაცვის სამსახურში.

2. ტოლერანტობა – შემწყნარებლობა. იგი არ არის გულგრილობა, თითოეული ადამიანი უნდა იცავდეს და უფროთხილდებოდეს საკუთარ აზრს, მაგრამ ამავე დროს აღიარებდეს, რომ სხვასაც აქვს საკუთარი აზრის დაცვისა და გაფართოების უფლება და რომ სხვების აზრი შეიძლება კიდევ უნფრო მეტად, ვიდრე მისი საკუთარი, შეესატყვისებოდეს ჭეშმარიტებას, ანდა შეიძლება იყოს მცდარი. ამგვარად,

ტოლერანტობა – შემწყნარებლობა გულისხმობს შეხედულებათა და აზრთა შეპირისპირებას, მათ ურთიერთალიარებასა და ჭეშმარიტების ერთობლივ ძიებას – ყოველგვარი ძალადობის გარეშე.

3. ავტონომიურობა. დემოკრატიის საფუძველში ძევს საზოგადოებრივისა და კერძოს გამიჯვნა: ერთის სფეროში შედის საერთო სიკეთე, მეორეში – ინტერესთა დაცვა. ინდივიდებისა და გაერთიანებებისაგან მოეთხოვება, რომ მათ რაც შეიძლება კარგად განსაზღვრონ თავიანთი ინტერესები და ძალისხმევა არ დაიშურონ საკუთარ მიზანთა საუკეთესო განხორციელებისათვის, რასაკვირველია, კანონიერების მკაცრად დაცვის პირობებში. ადამიანები განმსჭვალულნი უნდა იყვნენ ავტონომიურობის სულისკვეთებით, თავმოყვარეობითა და სიამაყით.

4. თავდადება. საერთო და ზოგადი ინტერესები ადამიანებისაგან მოითხოვენ თავდადებას, რომლის არსიც ისაა, რომ გასცე რაიმე ექვივალენტის დაბრუნების იმედის გარეშე. კანონების დაცვა, ბემლერის სამართლიანი შენიშვნით, თავდადების ერთადერთი ფორმაა, რადგან იგი ნიშნავს ზოგჯერ იმოქმედო საკუთარი კერძო ინტერესების საზიანოდ, საზოგადო სარგებლიანობის მიზნის გამო.

5. პოლიტიკური სათნობანი. პოლიტიკურ მოღვაწეებს, რომლებიც იკავებენ თანამდებობებს ძალაუფლების სტრუქტურებში, უნდა ახასიათებდეს შემდეგი სათნობანი: ზომიერება, სიმტკიცე(პრინციპულობა) და სიფრთხილე.

ზომიერება, რომელსაც დემოკრატია მოითხოვს თავისი ხელმძღვანელებისაგან ნიშნავს მოახმაროს საკუთარი შთაგონებისა და ენერჯის დიდი ნაწილი სიკეთის სამსახურს. გააკონტროლოს საკუთარი ინსტიტუტები, ვნებები და გრძნობები და მათი ენერჯია დაუქვემდებარო საბოლოო მიზნების გაგებით გაშუქებულ ნებელობას.

სიმტკიცე – პრინციპულობა მდგომარეობს იმ საბოლოო მიზნების, რომლებიც განსაზღვრების თანახმად “კარგია” და იმ კონკრეტული მიზნებისათვის ერთგულებაში, რომლებიც ემსახურებიან ამ საბოლოო მიზნების მიღწევას. ერთგულება და პრინციპულობა ნიშნავს, რომ მას ვერ შეარყევს ვერც პიროვნული სისუსტეების გამოვლინებანი და ვერც მრავალრიცხოვანი მატერიალური თუ ადამიანურ ურთიერთობებთან დაკავშირებული დაბრკოლებები.

სიფრთხილე – მოქმედების უმაღლესი სათნობაა. იყო ფრთხილი ნიშნავს გქონდეს უნარი გულდასმით აწონ-დაწონო ნებისმიერი გადაწყვეტილების უპირატესობა და ნაკლოვანება, მოქმედების წარმატების ან წარუმატებლობის ალბათობა, მისი მეტ-ნაკლებად შორეული შედეგები. გათვალისწინებულა ყველა შესაძლებლობა, როგორც თითოეული, ისე მთლიანობაში და მათი კავშირი და დამოკიდებულება საბოლოო მიზნებისადმი. სიფრთხილის უმაღლესი გამოვლინებაა სამართლიანობის სულისკვეთება. იგი განსაკუთრებით უნდა ახასიათებდეთ იმ ადამიანებს, რომლებსაც ევალებათ მისი რეალურ ცხოვრებაში გატარება. ამიტომ, “თუ სიფრთხილე – უმაღლესი სათნობაა პოლიტიკაში, მაშინ სამართლიანობის სულისკვეთება – პოლიტიკის უმაღლესი სათნობაა” (30, გვ. 146).

ასეთია დემოკრატიის შესაძლებლობის პირობების უ. ბემლერისეული დახასიათება, რომელიც ძირითადად აგებულია ლიბერალური დემოკრატიის გამოცდილებაზე, რომელიც დასავლურ-ევროპული ცივილიზაციის კანონზომიერი შედეგია მოყოლებული XVIII საუკუნიდან. რასაკვირველია, ეს საერთო კანონზომიერებანი გასათვალისწინებელია, მაგრამ პოსტსაბჭოური ქვეყნების დემოკრატიზაციის პროცესს თავისებურებაც აქვს. უწინარეს ყოვლისა, იგი თავს იჩენს იმაში, რომ დემოკრატია ყალიბდება საბაზრო

ეკონომიკისა და კერძო საკუთრების განუვითარებლობის პირობებში. თუკი ისტორიულად სწორედ კერძო და საკუთრებისა და საბაზრო ეკონომიკის განვითარება აუცილებლობით იქვევდა დემოკრატიული ინსტიტუტების წარმოქმნას საზოგადოებაში, მაშინ ჩვენ შემთხვევაში, პირიქით, დემოკრატიულმა პროცესებმა ზელი უნდა შეუწყოს მისი ფუნდამენტის – კერძო საკუთრების ინსტიტუტებისა და საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების ცხოვრებაში დამკვიდრებას. გარდა ამისა, დემოკრატიზაციის გზაზე მრავალი ეროვნულ-კულტურული თუ სოციალური წინააღმდეგობები გვხვდება, რაც გასაგებს ხდის იმას, რომ ზოგ ქვეყანაში დემოკრატია იფურჩქნება, ზოგიერთში კი მარცხს განიცდის. ასევე დამაბრკოლებელ ფაქტორებად შეიძლება იქცეს:

1. ეროვნული ერთიანობის განცდა;
2. რელიგია;
3. სოციალური თანასწორობა;
4. სამოქალაქო საზოგადოებისაკენ მისწრაფება;
5. ლიბერალური ინსტიტუტების ისტორიული გამოცდილება.

1 - ნაციონალიზმსა და ლიბერალიზმს შორის აშკარა შეუთავსებლობა არ არსებობს. ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვება ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ლიბერალურ-დემოკრატიულ სახელმწიფოდ ქცევას. "ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვება და სუვერენიტეტის მიღწევა, შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც თვითგამორკვევისა და თავისუფლების სურვილის ერთი შესაძლო გამოხატულება, ოღონდ იმ პირობით, თუკი ეროვნება, რასა თუ ეთნიკური კუთვნილება არ გახდება მოქალაქეობისა და სამოქალაქო უფლებების განსაკუთრებული საფუძველი" (15, გვ. 225). ქვეყანა, მაგალითად, საქართველო მხოლოდ მაშინ შეიძლება ჩავთვალოთ მთლიანად ლიბერალურ-დემოკრატიულ სახელმწიფოდ, როდესაც იგი მასში მცხოვრები ნებისმიერი მოქალაქის, აფხაზის, ოსის, რუსის, სომეხის, აზერბაიჯანელის, ქურთის და ა.შ. უფლებების დაცვას უზრუნველყოფს.

დემოკრატია ასევე ვერ იხარებს ისეთ ქვეყანაში, სადაც მოსახლეობის შემადგენელი ჯგუფების ეროვნული თუ ეთნიკური კუთვნილება იმდენად გამძაფრებულია, რომ "ამ ჯგუფებს ვერ აერთიანებს ერთი ერის შვიების განცდა და არც ართმანეთის უფლებებს აღიარებენ. ეროვნული ერთიანობის ძლიერი გრძნობა აუცილებელი წინაპირობაა მყარი დემოკრატიისათვის" (15, გვ. 226).

2 - დემოკრატიული იდეალების დამკვიდრებას ასევე შეიძლება დიდად შეუშალოს ხელი რელიგიამ. როგორც ფუკუიამა შენიშნავს, ნაციონალიზმის მსგავსად, არც რელიგიასა და ლიბერალურ დემოკრატიას შორის არსებობს რაიმე ნიშანდობლივი წინააღმდეგობა, იმ შემთხვევათ გარდა, როცა რელიგიატოლერანტობისა და ეგალიტარულობის ჩარჩოებიდან გამოდის. ნებისმიერი რელიგია დაბრკოლება იქნება დემოკრატიისათვის, სანამ არ მოახერხებს "თვითგაუქმებას" საკუთარი მიზნებისა და ამოცანების სეკულარიზაციის გზით ე.ი. როდესაც რელიგია უარს ამბობს ჩაერიოს პოლიტიკაში. თუკი რელიგია არატოლერანტულია და არ აღიარებს საყოველთაო უფლებებს, განსაკუთრებით კი აზრისა და რწმენის თავისუფლების პრინციპებს, მაშინ იგი დიდი წინააღმდეგობა იქნება ლიბერალური დემოკრატიის დამკვიდრების გზაზე.

3 - მყარი დემოკრატიის ხელისშემშლელი პირობაა არათანაბარი სოციალური სტრუქტურა და მისგან გამომდინარე აზროვნების წყობა. ამერიკული დემოკრატიის სიძლიერე და სტაბილურობა განაპირობა ამერიკული საზოგადოების აბსოლუტურმა ეგალიტარულობამ და დემოკრატიულობამ დამოუკიდებლობის დეკლარაციის მიღებასა და კონსტიტუციის დანერგვამდე დიდი ხნით ადრეც; ამერიკელები "თანასწორნი" დაიბადნენ, რამეთუ ჩრდილო ამერიკაში დანერგილი წარმმართველი კულტურული ტრადიციები მომდინარეობდა ლიბერალური ინგლისიდან და ჰოლანდიიდან და არა XVII საუკუნის აბსოლუტისტური პორტუგალიიდან თუ ესპანეთიდან. ადამიანებს, რომლებსაც არავითარი წარმოდგენა არ გააჩნიათ საკუთარ თავისუფლებაზე, თავიანთი მიზნებითა და მოქმედებებით ვერ იქნებიან დემოკრატიის პრინციპების აქტიური განმტკიცებლები ვერც კერძო და ვერც საზოგადოებრივ ურტიერტობებში.

4 – შემდეგი კულტურული ფაქტორი, რაც ზემოქმედებას ახდენს მყარი დემოკრატიის პერსპექტივებზე, უკავშირდება საზოგადოების უნარს, ავტონომიურად შექმნას ჯანსაღი სამოქალაქო საზოგადოება – ის სფერო, სადაც ადამიანებს სახელმწიფოზე დაყრდნობის გარეშე შეუძლიათ რეალურად დაეუფლონ ტოკვილისეულ "ურთიერთობის ხელოვნებას" (15, გვ. 228). როგორც ცნობილია, ა. ტოკვილი ამტკიცებდა, რომ დემოკრატია ყველაზე უკეთ მაშინ "მუშაობს", როცა ზემოდან ქვემოთ კი არა, ქვემოდან ზემოთ ვრცელდებაო, როცა ცენტრალიზებული სახელმწიფო ბინებრივად ყალიბდება უამრავი ადგილობრივი მმართველობის ორგანიზაცია თუ კერძო ასოციაციებიდან, რომელთა ფუნქციონირებაც თავისუფლებისა და თვითმმართველობის გარკვეული სკოლაა და როგორც ფ. ფუკუიამა შენიშნავს, დემოკრატია, ბოლოს და ბოლოს, სწორედ თვითმმართველობამდე დაიყვანება და თუ ადამიანებს შესწევთ უნარი ქალაქებში, კორპორაციებში, პროფესიულ განვითარებებში თუ უნივერსიტეტებში "მიხედონ თავს", საფიქრებელია, სახელმწიფო დონებზე წარმატებით მოახერხებენ იმავეს.

ზემოთ აღნიშნული მოსაზრებების ანალიზიდან შიძლება დავასკვნათ იმ წინამძღვრების შესახებ, რომელთა არსებობაც აუცილებელია ლიბერალურ დემოკრატიაზე გადასავლელად:

1. საბაზრო, კონკურენციული ეკონომიკა;
2. ქვეყნის ინდსტრიული და ეკონომიკური განვითარების მაღალი დონე;
3. მოქალაქეთა კეთილდღეობის შედარებით მაღალი დონე;
4. სოციალური უთანასწორობის დაბალი დონე; მრავალრიცხოვანი და გავლენის მქონე საშუალო ფენების არსებობა;
5. გადანაცვებილების მიღების ავტონომიურ ცენტრთა სიმრავლე ანუ განვითარებული სამოქალაქო საზოგადოება;
6. სამოქალაქო-პოლიტიკური კულტურა, რომელშიც შერწყმულია აქტივისტური და მორჩილებითი კულტურის თვისებები.

აქტივისტური და მორჩილებითი კულტურის თვისებები.

თუ ამ პირობებს დავაკვირდებით, შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ღარიბ, ეკომიკურად განუვითარებელ, დემოკრატიული კულტურული ტრადიციების არმქონე ქვეყანაში შეუძლებელია დემოკრატიის აშენება, მაგრამ ასრებობს მრავალი მაგალითი, როცა ქვეყნებმა, რომლებიც ვერ პასუხობდნენ დემოკრატიის კულტურულ "წინაპირობებს", მაინც მოახერხეს დემოკრატიული სტაბილურობის საოცრად მაღალი დონისათვის მიეღწიათ; მაგალითად, ინდოეთი, რომელიც არც მდიდარია, არც მაღალი ინდუსტრიული დონით გამოირჩევა, არც ეროვნულადაა ერთიანი და არც პროტესტანტულია, მიუხედავად ამისა, დღემდე შეძლო შეენარჩუნებინა ეფექტურად მოქმედი დემოკრატია. ავტორიტარული ტრადიციების არსებობის გამო არც გერმანიასა და იაპონიას უწინასწარმეტყველებდნენ კარგ დემოკრატიულ მომავალს. კათოლიციზმში მიიჩნეოდა დემოკრატიის დაუძლეველ წინააღმდეგობად ესპანეთში, პორტუგალიასა და ლათინური ამერიკის მრავალ ქვეყანაში, ისევე როგორც დღეს, მართმადიდებლობა ითვლება საბერძნეთში, რუსეთსა და საქართველოში დემოკრატიის ერთ – ერთ დაბრკოლებად. ანდა, ხშირად გაიგონებთ ისეთ ანგუმენტებს, რომ ესა თუ ის ქვეყანა ვერ იქნება დემოკრატიული, რადგან აქამდე დემოკრატიული ტრადიცია არ ჰქონიაო. ეს მართლაც პრობლემაა, მაგრამ იგი იგი რომ აუცილებელი იყოს, როგორც ამას მოსწრებულად შენიშნავს ფ. ფუკუიამა, მაშინ "ვერც ერთი ქვეყანა ვერ გახდებოდა დემოკრატიული, რამდენადაც არ არსებობს ხალხი თუ კულტურა(დასავლეთ ევროპის ჩათვლით), რომელსაც არ დაეწყოს ძლიერი ავტორიტარული ტრადიციით ან დროთა განმავლობაში ამგვარ ტრადიციამდე არ მისულიყოს" (15, გვ. 231).

შეიძლება ყველა პირობა არსებობდეს, მაგრამ ქვეყანა მაინც ვერ გახდეს დემოკრატიული. პირობების რეალობად ქცევა ხალხისა და მისი პოლიტიკური ელიტის აწონილ-დაწონილი პოლიტიკური გადაწყვეტილებების შედეგია. მყარი ლიბერალური დემოკრატია წარმოუდგენელია ქმედუნარიანი სახელმწიფო მოღვაწეების გარეშე, ვინც ფლობს პოლიტიკის ხელოვნებას და ძალაც შესწევს ადამიანთა ძირითადი მიდრეკილებები სიცოცხლისუნარიანი პოლიტიკური ინსტიტუტების ჩარჩოებში მოაქციოს. დემოკრატიამ წარმატებით გადასვლისას დიდი მნიშვნელობა აქვს ისეთ პოლიტიკურ ფაქტორებს, როგორცაა "ახალი დემოკრატიული ხელმძღვანელობის უნარი:

1. გაანეიტრალოს შაიარაღებული ძალები, ვიდრე ძველი შეცოდებებისა და დანაშაულებების გამოძიებას დაიწყებდეს;
2. შეინარჩუნოს სიმბოლური უწყვეტობა წარსულთან (დროშები, ჰიმნები);
3. გაითვალისწინოს უკვე ჩამოყალიბებული პარტიული სისტემის ბუნება;
4. განსაზღვროს, საპრეზიდენტო იყოს დემოკრატიული მმართველობა თუ საპარლამენტო" (15, გვ. 230).

ამგვარად, დემოკრატიზაციის უმთავრესი ფაქტორია, პოლიტიკური ელიტის, სახელმწიფო მოღვაწეების ძლიერი ნება, რომელსაც ძალუძს გაატაროს აქტიური და რეალისტური სახელმწიფო პოლიტიკა უფრო დინამიკური, დემოკრატიული, თავისუფალი და ჰუმანური საზოგადოების ასაშენებლად. სოციალური და პოლიტიკური გარდაქმნების მთავარი ინტერესებია სახელმწიფო და აგრეთვე სხვა პოლიტიკური ინსტიტუტები: პარტიები, საზოგადოებრივი მოძრაობები და ასოციაციები.

მოკლე ვარიანტი

1. პოლიტიკური სისტემის-წყობის ტიპოლოგიზაციის პრობლემა, პოლიტიკური რეჟიმის ცნება
2. ტოტალიტარიზმი და მისი ნიშნები
3. ავტორიტარიზმი, მისი ძლიერი და სუსტი მხარეები
4. დემოკრატია, მნიშვნელობა, სახეები
5. დემოკრატიის წანამდღვრები და გზები
1. საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები

პოლიტიკური წყობა და რეჟიმი, ავტოკრატია, იეროკრატია, არისტოკრატია, დემოკრატია, ოლიგარქია-პლუტოკრატია, დესპოტია, ტირანია, იდეოკრატია, მაფიოზური წყობა, პრულარიზმი, პოლიტიკური ელიტის რეკრუტირება, დემოკრატიული ელიტიზმი, დემოკრატიზაცია.

I. პოლიტიკური რეჟიმის ცნება

პოლიტიკური სისტემის და რეჟიმის ხასიათი შეიძლება განისაზღვროს:

- _ საზოგადოების სოციალური წყობით
- _ მმართველობის ფორმებით (საპრეზიდენტო, საპარლამენტო)
- _ სახელმწიფოს ტიპით (მონარქია რესპუბლიკა)
- _ პოლიტიკური რეჟიმის ხასიათით (დემოკრატიული, ტოტალიტარული, ავტორიტარული)
- _ სოციალურ პოლიტიკური ვითარებით (სტაბილური, არასტაბილური)
- _ გარემოსთან ურთიერთობის ხასიათით (ღია, დახურული)

პოლიტიკური რეჟიმის ხასიათი განისაზღვრება იმით, თუ როგორი პროპორციითაა მასში მოცემული ძალაუფლების სამი მოდალობა: ძალა, ავტორიტეტი და ხელმძღვანელობა. ასევე განმსაზღვრელია ისიც, თუ როგორ და რა ხერხებით და მეთოდებით ახორციელებს იგი თავის ძალაუფლებას.

ამ კრიტერიუმთა გამოყენებით შეიძლება პოლიტიკურ რეჟიმთა და წყობათა შემდეგი სახეები გამოვყოთ:

1. ავტოკრატია _ ტოტალიტარიზმი, რომელთათვისაც მადომინირებელია ძალის მეუფება
2. იეროკრატია _ ავტორიტარიზმი, რომელიც ემყარება ავტორიტეტის ძალაუფლებას.

3. დემოკრატია, რომელიც ემყარება მოქალაქეთა ხელმძღვანელობის პრინციპს.

II. ტოტალიტარიზმი და მისი ნიშნები

იმის მიხედვით მონოკრატიული მმართველობა მოიცავს მხოლოდ სახელმწიფოს თუ მთელ საზოგადოებას, იზღუდება სისტემიდან გამავალი ფუნქციებით თუ ვრცელდება შემავალ ფუნქციებზეც, გვექნება ან ავტორიტარიზმი ან ტოტალიტარიზმი.

ტოტალიტალური რეჟიმი საკუთარ მოქალაქეებზე პასუხისმგებლობას თავის თავზე იღებს. იზღუება ყოველგვარი საზღვრები პოლიტიკასა და სოციუმს შორის. თუ ავტორიტარი ბატონობს სახელმწიფოზე, მაშინ ტოტალიტარი მთელს საზოგადოებაზე ბატონობს.

ტოტალიტარიზმის დამახასიათებელი ნიშნებია:

_ პოლიტიკურ საქმიანობაზე მონოპოლიური უფლება მხოლოდ ერთ პარტიას აქვს

_ ეს პარტია აღჭურვილია იდეოლოგიით, რომელსაც ეს რეჟიმი ანიჭებს ერთადერთი ავტორიტეტის, ხოლო შემდგომში კი ოფიციალური სახელმწიფოებრივი ჭეშმარიტების სტატუსს.

_ ოფიციალური ჭეშმარიტების გასავრცელებლად სახელმწიფო განსაკუთრებული უფლებით სარგებლობს, როგორც ძალადობრივ ზემოქმედებაზე, ისე დარწმუნების საშუალებებზეც. სახელმწიფო აკონტროლებს მასობრივი ინფორმაციის ყველა საშუალებას: რადიოს, ტელევიზიას, პრესას.

_ ეკონომიკური და პროფესიული საქმიანობის სახეთა უმრავლესობა ექვემდებარება სახელმწიფოს და მისი ნაწილი ხდება. რამდენადაც სახელმწიფო თავისი იდეოლოგიისაგან განუყოფელია, ამდენად საქმიანობის თითქმის ყველა სახე იდეოლოგიზირებულია.

_ იმის გამო, რომ ნებისმიერი საქმიანობა სახელმწიფოებრივ იდეოლოგიას დაექვემდებარა, ამდენად ყოველი გადაცდომა ან სამეურნეო ან პროფესიონალურ სფეროში იდეოლოგიურ ცოდვად მიიჩნევა. საბოლოო რეზულტატი კი არის ცალკეული ადამიანის ყველა შესაძლებელ გადაცდომათა პოლიტიზირება, იდეოლოგიზირება და როგორც დასკვნითი აკორდი, მას მოყვება ერთდროულად პოლიტიკური და იდეოლოგიური ტერორიც.

რ. არონი _ `ტოტალიტარიზმის განსაზღვრებისას, შეიძლება, რასაკვირველია, მთავარ მომენტად ჩავთვალოთ პარტიის განსაკუთრებული მდგომარეობა, ან სამეურნეო საქმიანობის გასახელმწიფოებრიობა, ან იდეოლოგიური ტერორი, მაგრამ თავად მოვლენა დასრულებულ სახეს იღებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ყველა ეს ნიშანი გაერთიანებული და მთლიანად გამოთქმულია~.

III. ავტორიტარიზმი, მისი ძლიერი და სუსტი მხარეები

ავტორიტარიზმი, როგორც პოლიტიკური რეჟიმი, ყველაზე გავრცელებული ტიპია კაცობრიობის ისტორიაში. თავისი ბუნებით მას შუალედური პოზიცია უჭირავს დემოკრატიასა და ტოტალიტარიზმს შორის. ავტოკრატიულობით იგი ტოტალიტარიზმს ენათესავება, ხოლო ავტონომიური, სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებელი სფეროების, განსაკუთრებით კი ეკონომიკისა და კერძო ცხოვრების არსებობით, სამოქალაქო საზოგადოების ელემენტების შენარჩუნებით იგი დემოკრატის მსგავსია.

ავტორიტარიზმისთვის დამახასიათებელია:

_ ავტოკრატიულობა

_ ძალაუფლების შეუზღუდველობა

_ რეალურ თუ პოტენციურ ძალაზე დაყრდნობა, რათა აიძულოს მოქალაქეების მორჩილება

_ ხელისუფლებისა და პოლიტიკის მონოპოლიზაცია

_ უარი საზოგადოების ტოტალურ კონტროლზე, ჩაურევლობა ეკონომიკასა და სხვა არაპოლიტიკურ სფეროებში.

_ პოლიტიკური ელიტის რეკრუტირება (გაწვევა) არა კონკურენციის, არამედ კოოპტაციის ანუ ზემოდან დანიშვნის გზით.

ავტორიტარიზმი არის `ერთი პირის ან პირთა ჯგუფის შეუზღუდველი ალაუფლება, რომელიც არ უშვებს რეალური პოლიტიკური ოპოზიციის არსებობას, მაგრამ ინარჩუნებს პიროვნებისა და საზოგადოების ავტონომიას არაპოლიტიკურ სფეროებში`.

იგი შეთავსებადია ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ, რელიგიურ და ზოგჯერ იდეოლოგიურ პლურალიზმთანაც კი.

ავტორიტარიზმის ძლიერი მხარეებია:

_ პოლიტიკური სტაბილურობისა და საზოგადოებრივი წესრიგის უზრუნველყოფის უნარი

_ გარკვეული ამოცანების გადასაწყვეტად საზოგადოებრივი რესურსების მობილიზების უნარი

_ პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთა წინააღმდეგობის გადალახვის უნარი

ამ მხარეების გამო ის შეიძლება საკმაოდ ეფექტური საშუალება აღმოჩნდეს რადიკალური რეფორმების გასატარებლად.

ავტორიტარიზმის სუსტი მხარეებია:

_ პოლიტიკის სრული დამოკიდებულება სახელმწიფოს მეთაურის ან უმაღლეს ხელისუფალთა ჯგუფის პრინციპზე

_ პოლიტიკური ავანტიურისა და თვითნებობის შეუზღუდაობა

_ საზოგადოებრივი ინტერესების არტიკულაციის (გამოთქმის) ინსტიტუტთა შეზღუდულობა და სხვა.

ავტორიტარიზმი შუალედური რგოლია ტოტალიტარიზმსა და დემოკრატიას შორის, თუ რა მიმართებით წავა იგი დიდად არის დამოკიდებული სამოქალაქო საზოგადოების სიმდიერესა და სისუსტეზე.

IV. დემოკრატია და მისი სახეები

ტერმინ დემოკრატიას ოთხი მნიშვნელობით იყენებენ:

_ დემოკრატია, როგორც ხალხის ძალაუფლება, მმართველობა

_ დემოკრატია, როგორც ნებისმიერი ორგანიზაციის წყობის ფორმა, რომელიც დაფუძნებულია მმართველობაში მისი წევრების თანასწორ მონაწილეობასა და უმრავლესობის მიხედვით გადაწყვეტილების მიღებაზე

_ დემოკრატია, როგორც ფასეულობათა განსაზღვრულ სისტემაზე დაფუძნებული საზოგადოებრივი წყობის იდეალი და მისი შესატყვისი მსოფლმხედველობა

_ დემოკრატია, როგორც სოციალური და პოლიტიკური მოძრაობა ხალხის ძალაუფლების, დემოკრატიული მიზნებისა და იდეალების განსახორციელებლად

ლაპარაკობენ დემოკრატიის სამ ძირითად ტიპზე:

_ წარმომადგენლობითი მრავალპარტიული დემოკრატია

_ წარმომადგენლობითი ერთპარტიული დემოკრატია

_ ერთობლივი (კოლექტიური) ანუ პირდაპირი დემოკრატია

თანამედროვე დემოკრატიის ხასიათისა და შეზღუდულობების ყველაზე გავრცელებული წარმოდგენათა სისტემებს განეკუთვნება:

_ ლიბერალური

_ კოლექტივისტური

_ პრულარისტური დემოკრატიები

თითოეული მათგანის საფუძველში ძვეს მასების მმართველობაში, მასების უშუალო მონაწილეობის შეზღუდულობის ხარისხი.

დემოკრატიული ელიტიზმის (მ. ვებერი, ი. შუმპეტერი) მიხედვით, დემოკრატიულ ფასეულობათა მთავარი მატარებელი არის არა რიგით მოქალაქეთა მასა, რომელიც ხშირად არაკომპეტენტურია, გაუწონასწორებელია, ადვილად ექცევა იდეოლოგიური გავლენის ქვეშ, მიდრეკილია ეგალიტარიზმისაკენ, არამედ ელიტა, რომელსაც უნარი აქვს ეფექტურად მართოს საზოგადოება და დაიცვას ლიბერალური დემოკრატიის ფასეულობები. ხალხის მასას კი უნდა ჰქონდეს უფლება არჩევნების დახმარებით პერიოდულად გააკონტროლოს ელიტა და გავლენა მოახდინოს მის შემადგენლობაზე.

ამ შემთხვევაში დემოკრატია არის ელიტის მმართველობა, რომელიც ხორციელდება ხალხის თანხმობით.

პრულარისტული დემოკრატია ამოდის იქიდან, რომ არა პიროვნება, არა ხალხი, არამედ ჯგუფი არის თანამედროვე დემოკრატიულ სისტემებში პოლიტიკის მთავარი მამოძრავებელი ძალა. ვინაიდან ინდივიდი ჯგუფის გარეშე, უსიცოცხლო აბსტრაქციაა.

დემოკრატიის დანიშნულებაა სტიმული მისცე მრავალსახეობასა და პრულარიზმს საზოგადოებაში. ყველა მოქალაქეს მისცეს გაერთიანების, თავისი ინტერესების ღიად გამოთქმის, ურთიერთმისაღები კომპრომისების დახმარებით მათი წონასწორობის მოპოვების შესაძლებლობა.

ამგვარად, პრულარისტების აზრით, სხვადასხვა ჯგუფისა და ფრაქციის ინტერესთა შორის კონკურენციის არსებობა დემოკრატიის უაღრესად მნიშვნელოვანი პირობაა, რამდენადაც ამ დროს ძალაუფლება ნაწილდება ჯგუფებს შორის ისე, რომ არ აძლევს რომელიმე ერთ ჯგუფს ან კლასს განსაკუთრებული გავლენის მოპოვების შესაძლებლობას.

ნამდვილი დემოკრატია მხოლოდ იქაა სადაც ძლიერ ჯგუფებს არ ძალუძთ უბრალოდ მოახვიონ თავიანთი შეხედულებები დანარჩენებს, ხოლო სუსტებს კი შესაძლებლობა აქვთ წარმოადგინონ თავიანთი ინტერესები

დემოკრატიის დამახასიათებელი ნიშნებია:

- _ ხელისუფლების ლეგიტიმურობა
- _ ხელისუფლების შეზღუდვა კანონით
- _ ხელისუფლების განაწილება
- _ ოპოზიციის ლეგიტიმურობა

V. დემოკრატიზაცია და მისი წანამძღვრები

ამ პროცესის თაობაზე აზრთა მრავალსახეობა არსებობს.

სამუელ ჰანტინგტონის აზრით დემოკრატიის განვითარებისათვის აუცილებელია შემდეგი პირობები:

– დემოკრატიული კულტურის ღირებულებებისა და ფასეულობების გავრცელება, რასაც თითოეული მოქალაქე უნდა ფლობდეს. ესაა კულტურული კონტექსტი, ანუ ის, ვფლობთ თუ არა `დამოუკიდებად ერთად აზროვნების ხელოვნებას`

– ეკონომიკური სიმდიდრე და ძლიერება

– საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის ისეთი კომპოზიცია, რომელიც მოიცავს საკმაოდ ძლიერ საშუალო კლასს და ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ელიტებს

– გარე სამყაროს გავლენა თითქმის შეუძლებელია ისეთ ქვეყანაში დემოკრატიის წარმატებით განვითარება, რომლის მეზობელი სახელმწიფოები იმპერიული ამბიციებით და პრეტენზიებით არიან განმსჭვალულნი

ჟან ბეშლერის აზრით, დემოკრატიის პირობებია:

– პოლიტიის ანუ სახელმწიფოს იმავე პოლიტიკური გაერთიანების მუდმივობა

– იმპერიული ტენდენციების არარსებობა

– გადაწყვეტილებების მიმღებ ავტონომიურ ცენტრთა სიმრავლე.

– მოქმედ პირთა სათნოებანი

`ცუდი ადამიანური მასალისაგან არ შეიძლება ჯანსაღი საზოგადოების აშენება`.

დემოკრატიზაციის ანუ დემოკრატიის განვითარების დამაბრკოლებელ ფაქტორებად შეიძლება იქცეს:

– ეროვნული ერთიანობის განცდა

– რელიგია

– სოციალური უთანასწორობა

– სამოქალაქო საზოგადოებისაკენ მისწრაფება

– ლიბერალური ინსტიტუციების ისტორიული გამოცდილება

ამგვარად, დემოკრატიაზე გადასასვლელად საჭიროა:

- _ საბაზრო, კონკურენციული ეკონომიკა
- _ ქვეყნების ინდუსტრიული და ეკონომიკური განვითარების მაღალი დონე
- _ მოქალაქეთა კეთილდღეობის შედარებით მაღალი დონე
- _ სოციალური უთანასწორობის დაბალი დონე; მრავალრიცხოვანი და გავლენის მქონე საშუალო ფენების არსებობა.
- _ გადაწყვეტილებების მიღების ავტონომიურ ცენტრთა სიმრავლე ანუ განვითარებული სამოქალაქო საზოგადოება
- _ მოქალაქეობრივი პოლიტიკური კულტურა, რომელშიც შერწყმულია აქტივისტური და მორჩილებითი კულტურის თვისებები

ჩვენს მდგომარეობაში მყოფი საზოგადოებისათვის დემოკრატის წარმატებით დამკვიდრებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს `ახალი დემოკრატიული ხელმძღვანელობის უნარს`:

- _ გაანეიტრალოს შეიარაღებული ძალები, ვიდრე ძველი შეცოდებებისა და დანაშაულების გამოძიებას დაიწყებდეს
- _ შეინარჩუნოს სიმბოლური უწყვეტობა წარსულთან (დროშები, ჰიმნები)
- _ გაითვალისწინოს უკვე ჩამოყალიბებული პარტიული სისტემების ბუნება
- _ განსაზღვროს საპრეზიდენტო იყოს დემოკრატიული მმართველობა თუ საპარლამენტო